TEISINGUMO TEISMO (didžioji kolegija) SPRENDIMAS

2025 m. gruodžio 18 d.*

„Apeliacinis skundas – Bendra prieglobsčio ir imigracijos politika – Reglamentas (ES) 2016/1624 – Europos Sąjungos integruotas Europos išorės sienų valdymas – Europos sienų ir pakrančių apsaugos pajėgos – Europos sienų ir pakrančių apsaugos agentūra (*Frontex*) – *Frontex* pareigos pagrindinių teisių apsaugos srityje – *Frontex* koordinuojama bendra grąžinimo operacija – Deliktinė *Frontex* atsakomybė – Priežastinis ryšys tarp tokios pareigos pažeidimo ir patirtos žalos“

Byloje C-679/23 P

dėl 2023 m. lapkričio 14 d. pagal Europos Sąjungos Teisingumo Teismo statuto 56 straipsnį pateikto apeliacinio skundo

WS,

WT,

WY,

WZ,

YA,

YB,

atstovaujami *advocaten* L.-M. Komp, A. M. van Eik ir BL E. Sharpston,

apeliantai,

dalyvaujant kitai proceso šaliai:

Europos sienų ir pakrančių apsaugos agentūrai (Frontex), iš pradžių atstovaujamai H. Caniard, R.-A. Popa ir C. Rueger, vėliau H. Caniard, C. Carroll ir R.-A. Popa, padedamų *avocat* B. Wägenbaur,

atsakovei pirmojoje instancijoje,

TEISINGUMO TEISMAS (didžioji kolegija),

* Proceso kalba: anglų.

kurį sudaro pirmininkas K. Lenaerts, pirmininko pavaduotojas T. von Danwitz, kolegijų pirmininkai F. Biltgen, K. Jürimäe, L. Arastey Sahún, I. Ziemele, J. Passer, O. Spineanu-Matei (pranešėja), teisėjai S. Rodin, D. Gratsias, M. Gavalec, Z. Csehi ir B. Smulders,

generalinė advokatė T. Ćapeta,

posėdžio sekretorė C. Strömholm, administratorė,

atsižvelgęs į rašytinę proceso dalį ir įvykus 2025 m. vasario 4 d. posėdžiui,

susipažinęs su 2025 m. birželio 12 d. posėdyje pateikta generalinės advokatės išvada,

priima šį

Sprendimą

1 Savo apeliaciniu skundu WS ir kiti prašo panaikinti 2023 m. rugsėjo 6 d. Europos Sąjungos Bendrojo Teismo sprendimą *WS ir kt. / Frontex* (T-600/21, EU:T:2023:492; toliau – skundžiamas sprendimas), kuriuo šis teismas atmetė jų ieškinį dėl žalos, tariamai patirtos dėl to, kad Europos sienų ir pakrančių apsaugos agentūra (*Frontex*) nevykdė pareigų, jai tenkančių, pirma, pagal 2016 m. rugsėjo 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (ES) 2016/1624 dėl Europos sienų ir pakrančių apsaugos pajėgų, kuriuo iš dalies keičiamas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2016/399 ir panaikinami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 863/2007, Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2007/2004 ir Tarybos sprendimas 2005/267/EB (OL L 251, 2016, p. 1), antra, pagal Standartinės veiklos procedūros siekiant užtikrinti, kad *Frontex* vykdant veiklą per bendras operacijas ir bandomuosius projektus būtų užtikrinta pagarba pagrindinėms teisėms (toliau – Standartinė veiklos procedūra), 1–5 etapus ir, trečia, pagal *Frontex* koordinuojamų bendrų grąžinimo operacijų elgesio kodekso (toliau – *Frontex* elgesio kodeksas) 4 straipsnį.

I. Teisinis pagrindas

A. Reglamentas 2016/1624

2 Reglamentas 2016/1624 buvo panaikintas 2019 m. lapkričio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentu (ES) 2019/1896 dėl Europos sienų ir pakrančių apsaugos pajėgų, kuriuo panaikinami reglamentai (ES) Nr. 1052/2013 ir (ES) 2016/1624 (OL L 295, 2019, p. 1), nuo 2019 m. gruodžio 3 d., išskyrus Reglamento 2016/1624 20, 30 ir 31 straipsnius, kurie buvo panaikinti nuo 2021 m. sausio 1 d. Vis dėlto atsižvelgiant į ginčo faktinių aplinkybių datas šis reglamentas taikytinas *ratione temporis* šiam ginčui.

3 Reglamente Nr. 2016/1624 buvo, be kita ko, šios konstatuojamosios dalys:

„<…>

(6) Europos integruoto sienų valdymo sistemą turėtų įgyvendinti [*Frontex*] ir už sienų valdymą atsakingos nacionalinės institucijos, įskaitant pakrančių apsaugos tarnybas tiek, kiek jos vykdo jūrų sienų stebėjimo operacijas ir bet kurias kitas sienų kontrolės užduotis vadovaujantis *atsakomybės* pasidalijimo principu. Nors valstybės narės tebėra pirmiausia atsakingos už savo išorės sienų valdymą savo pačių ir visų valstybių narių naudai, [*Frontex*] turėtų padėti taikyti su išorės sienų valdymu susijusias [Europos] Sąjungos priemones, sustiprindama, vertindama ir koordinuodama valstybių narių, kurios įgyvendina tas priemones, veiksmus;

<…>

(14) išplėstos [*Frontex*] užduotys ir kompetencija turėtų atitikti sustiprintas pagrindinių teisių apsaugos priemones ir padidintą atskaitomybę;

<…>

(16) kad galėtų veiksmingai vykdyti savo užduotis, [*Frontex*] labai svarbus valstybių narių bendradarbiavimas. Šiuo atžvilgiu svarbu, kad [*Frontex*] ir valstybės narės veiktų geranoriškai ir laiku keistųsi tikslia informacija. <…>

<…>

(32) 2015 m. spalio 15 d. Europos Vadovų Taryba paragino išplėsti *Frontex* įgaliojimus grąžinimo srityje, įtraukiant teisę savo iniciatyva organizuoti bendras grąžinimo operacijas <…>

(33) [*Frontex*] turėtų įsteigti savo pagalbos valstybėms narėms sistemą, skirtą grąžinti trečiųjų valstybių piliečius, kuriems taikoma Sąjungos grąžinimo politika bei laikantis [2008 m. gruodžio 16 d.] Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2008/115/EB [dėl bendrų nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių grąžinimo standartų ir tvarkos valstybėse narėse (OL L 348, 2008, p. 98)]. Visų pirma ji turėtų koordinuoti ir organizuoti grąžinimo iš vienos arba daugiau valstybių narių operacijas ir organizuoti bei teikti grąžinimo pagalbą, siekdama sustiprinti valstybių narių, kurioms reikia daugiau techninės ir operatyvinės pagalbos pagal tą direktyvą vykdant pareigą grąžinti trečiųjų valstybių piliečius, grąžinimo sistemą;

(34) [*Frontex*], visapusiškai gerbdama pagrindines teises, turėtų teikti valstybėms narėms būtiną pagalbą organizuojant grąžinamų asmenų grąžinimo operacijas ir teikiant jų grąžinimo pagalbą. Ji neturėtų nagrinėti valstybių narių priimtų sprendimų grąžinti esmės. <…>

<…>

(36) dėl galimo valstybės narės ir trečiosios valstybės susitarimo buvimo [*Frontex*] ar valstybių narių negalima atleisti nuo jų pareigų pagal Sąjungos ar tarptautinę teisę, ypač kiek tai susiję su negrąžinimo principo laikymusi, vykdymo;

(37) [*Frontex*] turėtų sudaryti valstybių narių skirtų priverstinio grąžinimo stebėtojų, priverstinio grąžinimo lydinčiųjų asmenų ir grąžinimo specialistų grupes; jos turėtų būti siunčiamos vykdant grąžinimo operacijas ir jos turėtų sudaryti teikiant grąžinimo pagalbą siunčiamus prie poreikių pritaikytus Europos grąžinimo pagalbos būrius. Į šiuos būrius reikėtų įtraukti specialių ekspertinių žinių vaikų apsaugos srityje turinčius darbuotojus. [*Frontex*] turėtų užtikrinti jiems būtiną mokymą;

<…>

(39) turėtų būti numatytos specialiosios nuostatos, skirtos darbuotojams, dalyvaujantiems su asmenų grąžinimu susijusioje veikloje, tiksliai nurodančios jų užduotis, įgaliojimus ir atsakomybės sritis. <…>

<…>

(47) Europos sienų ir pakrančių apsaugos pajėgos, kurias sudaro [*Frontex*] ir už sienų valdymą atsakingos valstybių narių nacionalinės institucijos, įskaitant pakrančių apsaugos tarnybas tiek, kiek jos vykdo sienų kontrolės užduotis, vykdydamos savo užduotis, turėtų visapusiškai gerbti pagrindines teises, visų pirma laikytis Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos (toliau – Chartija), [1950 m. lapkričio 4 d. Romoje pasirašytos Europos] [ž]mogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, susijusių tarptautinės teisės aktų, įskaitant Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją, [priimtą Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1989 m. lapkričio 20 d. (*Jungtinių Tautų sutarčių rinkinys*, 1577 t., p. 3) ir įsigaliojusią 1990 m. rugsėjo 2 d.], Konvenciją dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims [priimtą Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1979 m. gruodžio 18 d. (*Jungtinių Tautų sutarčių rinkinys*, Nr. I-20378, 1249 t., p. 13) ir įsigaliojusią 1981 m. rugsėjo 3 d.], [1951 m. liepos 28 d. Ženevoje pasirašytą] Konvenciją dėl pabėgėlių statuso [(*Jungtinių Tautų sutarčių rinkinys*, Nr. 2545, 189 t., p. 150, (1954)), įsigaliojusią 1954 m. balandžio 22 d. ir papildytą 1967 m. sausio 31 d. Niujorke sudarytu Protokolu dėl pabėgėlių statuso, įsigaliojusiu 1967 m. spalio 4 d.)], taip pat su galimybėmis gauti tarptautinę apsaugą susijusių pareigų, visų pirma negrąžinimo principo <…>

(48) atsižvelgiant į padidėjusį jos užduočių skaičių, [*Frontex*] turėtų toliau plėtoti ir įgyvendinti strategiją, kuria siekiama užtikrinti pagrindinių teisių stebėseną ir apsaugą. Tuo tikslu savo pagrindinių teisių pareigūnui ji turėtų skirti pakankamai išteklių ir darbuotojų, atitinkančių [*Frontex*] įgaliojimus ir dydį. Pagrindinių teisių pareigūnas turėtų turėti galimybę susipažinti su visa informacija, kuri būtina jo užduotims įvykdyti. [*Frontex*] vaidmuo turėtų būti aktyviai skatinti taikyti Sąjungos *acquis* išorės sienų valdymo srityje, įskaitant kiek tai susiję su pagrindinių teisių ir tarptautinės apsaugos pagarba;

<…>

(50) šiuo reglamentu, bendradarbiaujant su pagrindinių teisių pareigūnu, turėtų būti nustatytas [*Frontex*] skirtas skundų nagrinėjimo mechanizmas, siekiant užtikrinti, kad [*Frontex*] vykdant visas užduotis būtų gerbiamos pagrindinės teisės. Tai turėtų būti administracinis mechanizmas, kurį taikant pagrindinių teisių pareigūnas būtų atsakingas už [*Frontex*] gautų skundų nagrinėjimą įgyvendinant teisę į gerą administravimą. Pagrindinių teisių pareigūnas turėtų patikrinti skundo priimtinumą, registruoti priimtinus skundus, perduoti visus užregistruotus skundus vykdomajam direktoriui, perduoti su būrių nariais susijusius skundus buveinės valstybei narei ir registruoti tolesnius [*Frontex*] arba tos valstybės narės

veiksmus. Mechanizmas turėtų būti veiksmingas, užtikrinantis, kad skundai būtų tinkamai nagrinėjami. Skundų nagrinėjimo mechanizmu neturėtų būti daromas poveikis galimybei pasinaudoti administracinėmis ir teisminėmis teisių gynimo priemonėmis ir jis nėra laikomas reikalavimu [sąlyga], kad būtų galima naudotis tokiomis priemonėmis. <…>

<…>“

4 Šio reglamento 2 straipsnyje buvo nustatyta:

„Šiame reglamente vartojamų terminų apibrėžtys:

<…>

4. Europos sienų ir pakrančių apsaugos būriai – sienos apsaugos pareigūnų ir kitų atitinkamų darbuotojų iš dalyvaujančiųjų valstybių narių, įskaitant sienos apsaugos pareigūnus ir kitus atitinkamus darbuotojus, kuriuos valstybės narės deleguoja į [*Frontex*] kaip nacionalinius ekspertus, būriai, siunčiami vykdant bendras operacijas, teikiant skubią pasienio pagalbą ir vykdant migracijos valdymo rėmimo grupių veiklą;

5. priimančioji valstybė narė – valstybė narė, kurioje vykdoma arba iš kurios pradedama vykdyti bendra operacija, teikiama arba pradedama teikti skubi pasienio pagalba, vykdoma arba pradedama vykdyti grąžinimo operacija, teikiama ar pradedama teikti grąžinimo pagalba arba į kurią siunčiama migracijos valdymo rėmimo grupė;

6. buveinės valstybė narė – valstybė narė, kurios sienos apsaugos pareigūnas arba kitas atitinkamas darbuotojas yra Europos sienų ir pakrančių apsaugos būrio narys;

<…>

8. būrių narys – Europos sienų ir pakrančių apsaugos būrių arba su grąžinimu susijusias užduotis vykdančių darbuotojų grupių, dalyvaujančių vykdant grąžinimo operacijas arba teikiant grąžinimo pagalbą, narys;

<…>

11. grąžinimas – grąžinimas, kaip apibrėžta Direktyvos 2008/115/EB 3 straipsnio 3 punkte;

12. sprendimas grąžinti – administracinis ar teismo sprendimas arba aktas, kuriuo pripažįstama ar paskelbiama, kad trečiosios valstybės piliečio buvimas yra neteisėtas, ir nustatoma ar nurodoma pareiga grįžti bei kuriuo laikomasi Direktyvos 2008/115/EB;

13. grąžinamas asmuo – neteisėtai valstybėje esantis trečiosios valstybės pilietis, kuriam taikomas valstybės narės priimtas sprendimas grąžinti;

14. grąžinimo operacija – [*Frontex*] koordinuojama operacija, kurią vykdant viena arba daugiau valstybių narių teikia techninį ir operatyvinį pastiprinimą, o grąžinami asmenys iš vienos arba daugiau valstybių narių grįžta priverstinai arba savanoriškai;

15. grąžinimo pagalba – [*Frontex*] valstybėms narėms teikiamos didesnės techninės ir operatyvinės pagalbos veikla, kurią sudaro Europos grąžinimo pagalbos būrių siuntimas į valstybes nares ir grąžinimo operacijų organizavimas;

<…>“

5 Minėto reglamento 3 straipsnio „Europos sienų ir pakrančių apsaugos pajėgos“ 1 dalyje buvo numatyta:

„Europos sienų ir pakrančių apsaugos pajėgas sudaro [*Frontex*] ir už sienų valdymą atsakingos nacionalinės valstybių narių institucijos, įskaitant pakrančių apsaugos tarnybas tiek, kiek jos vykdo sienų kontrolės užduotis.“

6 To paties reglamento 4 straipsnyje „Europos integruotas sienų valdymas“ buvo nurodyta:

„Europos integruotą sienų valdymą sudaro šios sudedamosios dalys:

<…>

h) trečiųjų valstybių piliečių, kuriems taikomas valstybės narės priimtas sprendimas grąžinti, grąžinimas;

<…>“

7 Reglamento 2016/1624 5 straipsnio „Atsakomybės pasidalijimas“ 1 ir 3 dalyse buvo nustatyta:

„1. Europos sienų ir pakrančių apsaugos pajėgos Europos integruotą sienų valdymą įgyvendina kaip pasidalijamąją [*Frontex*] ir už sienų valdymą atsakingų nacionalinių institucijų <…> atsakomybę. <…>

<…>

3. [*Frontex*] padeda taikyti su išorės sienų valdymu susijusias Sąjungos priemones, pastiprindama, vertindama ir koordinuodama valstybių narių veiksmus tų priemonių įgyvendinimo srityje ir grąžinimo srityje.“

8 Šio reglamento 9 straipsnis „Pareiga geranoriškai bendradarbiauti“ buvo suformuluotas taip:

„[*Frontex*] ir už sienų valdymą bei grąžinimą atsakingoms nacionalinėms institucijoms <…> tenka pareiga geranoriškai bendradarbiauti ir pareiga keistis informacija.“

9 Minėto reglamento 14 straipsnyje „[*Frontex*] veiksmai prie išorės sienų“ buvo numatyta:

„1. Vykdydama su išorės sienų kontrole susijusias pareigas, valstybė narė gali prašyti [*Frontex*] pagalbos. [*Frontex*] taip pat vykdo priemones pagal 19 straipsnį.

2. [*Frontex*] organizuoja tinkamą techninę ir operatyvinę pagalbą priimančiajai valstybei narei ir, veikdama pagal atitinkamus Sąjungos ir tarptautinės teisės aktus, įskaitant negrąžinimo principą, gali imtis vienos arba daugiau iš šių priemonių:

a) koordinuoti bendras vienos arba daugiau valstybių narių operacijas ir siųsti Europos sienų ir pakrančių apsaugos būrius;

<…>“

10 To paties reglamento 22 straipsnyje buvo nurodyta:

„1. [*Frontex*] užtikrina operatyvinį visų organizacinių aspektų įgyvendinimą, vykdant bendras operacijas, bandomuosius projektus arba teikiant skubią pasienio pagalbą, įskaitant [*Frontex*] darbuotojų dalyvavimą.

<…>

3. Koordinavimo pareigūnas visais Europos sienų ir pakrančių apsaugos būrių siuntimo aspektais veikia [*Frontex*] vardu. Koordinavimo pareigūno užduotis – skatinti priimančiųjų ir dalyvaujančiųjų valstybių narių bendradarbiavimą ir jų veiklos koordinavimą. Koordinavimo pareigūnas visų pirma:

<…>

b) prižiūri, ar tinkamai įgyvendinamas veiklos planas, įskaitant kiek tai susiję su pagrindinių teisių apsauga ir ataskaitų šiuo klausimu teikimą [*Frontex*];

<…>“

11 Reglamento 2016/1624 25 straipsnio „Veiklos sustabdymas arba nutraukimas“ 1, 3 ir 4 dalyse buvo nustatyta:

„1. Vykdomasis direktorius nutraukia [*Frontex*] veiklą, jei nebetenkinamos šios veiklos vykdymo sąlygos. Vykdomasis direktorius informuoja atitinkamą valstybę narę prieš tokį nutraukimą.

<…>

3. Vykdomasis direktorius, informavęs atitinkamą valstybę narę, gali panaikinti veiklos finansavimą arba sustabdyti ar nutraukti veiklą, jei priimančioji valstybė narė nesilaiko veiklos plano.

4. Vykdomasis direktorius, pasikonsultavęs su pagrindinių teisių pareigūnu ir informavęs atitinkamą valstybę narę, panaikina bendros operacijos, skubios pasienio pagalbos, bandomojo projekto, migracijos valdymo rėmimo grupės siuntimo, grąžinimo operacijos, grąžinimo pagalbos ar susitarimo dėl darbo tvarkos finansavimą arba visiškai arba iš dalies sustabdo šią veiklą, jei mano, kad daromi arba tęsiami rimti pagrindinių teisių arba įsipareigojimų tarptautinės apsaugos srityje pažeidimai. Vykdomasis direktorius apie tokį sprendimą informuoja valdančiąją tarybą.“

12 Šio reglamento 26 straipsnyje „Veiklos vertinimas“ buvo nurodyta:

„Vykdomasis direktorius vertina bendrų operacijų ir skubios pasienio pagalbos, bandomųjų projektų, migracijos valdymo rėmimo grupių siuntimo ir operatyvinio bendradarbiavimo su trečiosiomis valstybėmis rezultatus. Jis per 60 dienų po tos veiklos pabaigos perduoda išsamias vertinimo ataskaitas valdančiajai tarybai, kartu pateikdamas pagrindinių teisių pareigūno pastabas. Vykdomasis direktorius atlieka išsamią lyginamąją tų rezultatų analizę, siekdamas pagerinti būsimos veiklos kokybę, nuoseklumą ir veiksmingumą; jis tą analizę įtraukia į [*Frontex*] metinę veiklos ataskaitą.“

13 Minėto reglamento 27 straipsnyje „Grąžinimas“ buvo numatyta:

„1. Vykdydama grąžinimo veiklą [*Frontex*] gerbdama pagrindines teises ir Sąjungos teisės bei tarptautinės teisės bendruosius principus, įskaitant pabėgėlių apsaugą ir vaikų teises, visų pirma:

a) techniniu ir veiklos lygmeniu koordinuoja valstybių narių vykdomą su grąžinimu susijusią veiklą, įskaitant savanorišką išvykimą, siekiant užtikrinti integruotą grąžinimo valdymo sistemą valstybių narių kompetentingose institucijose, dalyvaujant susijusioms trečiųjų valstybių institucijoms ir kitiems susijusiems suinteresuotiesiems subjektams;

b) teikia techninę ir operatyvinę pagalbą valstybėms narėms, kurios susiduria su ypatingai dideliais sunkumais dėl jų grąžinimo sistemų;

<…>

2. Techninė ir operacinė pagalba, nurodyta 1 dalies b punkte, apima veiklą, kuria valstybėms narėms padedama įgyvendinti kompetentingų nacionalinių institucijų taikomas grąžinimo procedūras, visų pirma teikiant:

a) vertimo žodžiu paslaugas;

<…>

c) patarimus dėl grąžinimo procedūrų įgyvendinimo ir valdymo pagal Direktyvą 2008/115/EB;

d) patarimus ir pagalbą taikant priemones, būtinas siekiant užtikrinti grąžinamų asmenų pasiekiamumą grąžinimo tikslais ir užkirsti kelią jiems pasislėpti, pagal Direktyvą 2008/115/EB ir tarptautinę teisę.

<…>“

14 To paties reglamento 28 straipsnyje „Grąžinimo operacijos“ buvo nustatyta:

„1. Nesvarstydama sprendimų grąžinti esmės ir vadovaudamasi Direktyva 2008/115/EB, [*Frontex*] teikia būtiną pagalbą ir vienos arba daugiau dalyvaujančiųjų valstybių narių prašymu užtikrina grąžinimo operacijų koordinavimą arba organizavimą, be kita ko, užsakydama orlaivius tokioms operacijoms. [*Frontex*] savo iniciatyva gali pasiūlyti valstybėms narėms, kad jos koordinuotų arba organizuotų grąžinimo operacijas.

2. Valstybės narės kas mėnesį informuoja [*Frontex*] apie dėl jų atitinkamų nacionalinių grąžinimo operacijų vykdymo preliminariai planuojamą grąžinamų asmenų skaičių ir trečiąsias valstybes, į

kurias grąžinama, taip pat apie jų poreikius, susijusius su [*Frontex*] teikiama pagalba arba koordinavimu. [*Frontex*] parengia tęstinį veiklos planą, kad galėtų teikti prašančiosioms valstybėms narėms būtiną operacinį pastiprinimą, įskaitant techninę įrangą. <…>

<…>

8. Vykdomasis direktorius vertina grąžinimo operacijų rezultatus. Jis kas šešis mėnesius perduoda valdančiajai tarybai išsamią vertinimo ataskaitą, apimančią visas praėjusį semestrą vykdytas grąžinimo operacijas, kartu su pagrindinių teisių pareigūno pastabomis. Vykdomasis direktorius atlieka išsamią lyginamąją tų rezultatų analizę, siekdamas pagerinti būsimų grąžinimo operacijų kokybę, nuoseklumą ir veiksmingumą. Vykdomasis direktorius tą analizę įtraukia į [*Frontex*] metinę veiklos ataskaitą.

<…>“

15 To reglamento 34 straipsnis „Pagrindinių teisių apsauga ir pagrindinių teisių strategija“ buvo suformuluotas taip:

„1. Europos sienų ir pakrančių apsaugos pajėgos, vykdydamos savo užduotis pagal šį reglamentą, užtikrina pagrindinių teisių apsaugą laikantis susijusių Sąjungos teisės aktų, visų pirma Chartijos, susijusių tarptautinės teisės aktų, įskaitant 1951 m. Konvenciją dėl pabėgėlių statuso, jos 1967 m. protokolą, ir įsipareigojimų, susijusių su galimybe gauti tarptautinę apsaugą, ypač negrąžinimo principo.

Tuo tikslu [*Frontex*] parengia, toliau plėtoja ir įgyvendina Pagrindinių teisių strategiją ir veiksmingą pagarbos pagrindinėms teisėms visoje [*Frontex*] veikloje stebėsenos mechanizmą.

2. Vykdydamos savo užduotis, Europos sienų ir pakrančių apsaugos pajėgos užtikrina, kad joks asmuo nebūtų išlaipinamas, verčiamas atvykti, palydimas arba kitaip perduodamas arba grąžinamas valstybės institucijoms pažeidžiant negrąžinimo principą arba esant rizikai, kad asmuo iš tos valstybės gali būti išsiųstas arba grąžintas į kitą valstybę pažeidžiant tą principą.

3. Europos sienų ir pakrančių apsaugos pajėgos, vykdydamos savo užduotis, atsižvelgia į ypatingus vaikų, nelydimų nepilnamečių, neįgaliųjų, prekybos žmonėmis aukų, asmenų, kuriems būtina medicininė pagalba, asmenų, kuriems reikia tarptautinės apsaugos, nelaimės jūroje ištiktų asmenų ir kitų asmenų, kurie dėl savo padėties yra itin pažeidžiami, poreikius.

<…>“

16 Reglamento 2016/1624 35 straipsnyje „Elgesio kodeksai“ buvo numatyta:

„<…>

2. [*Frontex*], bendradarbiaudama su Konsultaciniu forumu, parengia ir reguliariai atnaujina grąžinamų asmenų grąžinimui taikomą elgesio kodeksą, kuris taikomas vykdant visas [*Frontex*] koordinuojamas ar organizuojamas grąžinimo operacijas ir teikiant visą [*Frontex*] koordinuojamą ar organizuojamą grąžinimo pagalbą. Tame elgesio kodekse aprašomos bendrosios standartizuotos procedūros, kuriomis paprastinamas grąžinimo operacijų ir grąžinimo pagalbos organizavimas ir užtikrinamas humaniškas grąžinimas, visapusiškai gerbiant pagrindines teises, visų pirma gerbiant žmogaus orumą, laikantis kankinimo ir nežmoniško ar žeminančio elgesio

arba baudimo draudimo principų, gerbiant teisę į laisvę ir saugumą, taip pat teisę į asmens duomenų apsaugą ir nediskriminavimą.

3. [*Frontex* g]rąžinimo elgesio kodekse dėmesys visų pirma skiriamas valstybių narių pareigoms užtikrinti veiksmingą priverstinio grąžinimo stebėsenos sistemą, kaip nustatyta Direktyvos 2008/115/EB 8 straipsnio 6 dalyje, ir pagrindinių teisių strategijai.“

17 Šio reglamento 42 straipsnio „Civilinė atsakomybė“ 1 ir 2 dalyse buvo nustatyta:

„1. Kai būrių nariai vykdo operacijas priimančiojoje valstybėje narėje, ta valstybė narė pagal savo nacionalinės teisės aktus atsako už bet kokią vykdant operacijas jų sukeltą žalą.

2. Kai tokia žala padaroma dėl didelio neatsargumo arba tyčia, priimančioji valstybė narė gali kreiptis į buveinės valstybę narę, kad ši jai kompensuotų sumas, kurias ji sumokėjo nukentėjusiesiems arba asmenims, turintiems teisę jas gauti nukentėjusiųjų vardu.“

18 Minėto reglamento 60 straipsnio „Atsakomybė“ 3 dalyje buvo nurodyta:

„Nesutartinės atsakomybės atveju [*Frontex*] pagal bendruosius teisės principus, kurie bendri valstybėms narėms pagal jų teisę, atlygina žalą, kurią padaro jos padaliniai arba jos darbuotojai eidami savo pareigas.“

19 To paties reglamento 71 straipsnis „Pagrindinių teisių pareigūnas“ buvo išdėstytas taip:

„1. Valdančioji taryba skiria pagrindinių teisių pareigūną. Jo užduotis – padėti įgyvendinti pagrindinių teisių strategiją, stebėti jos atitiktį pagrindinėms teisėms ir skatinti jos pagarbą pagrindinėms teisėms [*Frontex*] veikloje. <…>

<…>

3. Su pagrindinių teisių pareigūnu konsultuojamasi dėl veiklos planų, rengiamų pagal 16, 17 ir 28 straipsnius bei 33 straipsnio 4 dalį. Jis gali susipažinti su visa informacija bet kokiais [*Frontex*] veiklos klausimais, susijusiais su pagarba pagrindinėms teisėms.“

20 Reglamento 2016/1624 72 straipsnyje „Skundų nagrinėjimo mechanizmas“ buvo numatyta:

„1. [*Frontex*], bendradarbiaudama su pagrindinių teisių pareigūnu, imasi būtinų priemonių, kad pagal šį straipsnį būtų galima sukurti skundų nagrinėjimo mechanizmą, skirtą stebėti, ar vykdant bet kokią [*Frontex*] veiklą būtų gerbiamos pagrindinės teisės, ir užtikrinta pagarba joms.

2. Bet kuris asmuo, tiesiogiai patyręs darbuotojų, dalyvaujančių bendros operacijos, bandomojo projekto, skubios pasienio pagalbos, migracijos valdymo paramos grupių siuntimo, grąžinimo operacijos arba grąžinimo pagalbos veikloje, veiksmų poveikį ir manantis, kad dėl tų veiksmų buvo pažeistos jo pagrindinės teisės, arba bet kokie tokį asmenį atstovaujantys subjektai gali raštu pateikti skundą [*Frontex*].

<…>

4. Pagrindinių teisių pareigūnas atsako už [*Frontex*] gautų skundų nagrinėjimą vadovaudamasis teise į gerą administravimą. Šiuo tikslu pagrindinių teisių pareigūnas patikrina skundo priimtinumą, registruoja priimtinus skundus, perduoda visus užregistruotus skundus

vykdomajam direktoriui, perduoda su būrių nariais susijusius skundus buveinės valstybei narei, informuoja atitinkamas institucijas arba kompetentingas pagrindinių teisių įstaigas valstybėje narėje ir registruoja bei užtikrina tolesnius [*Frontex*] arba tos valstybės narės veiksmus.

<…>

10. <…>

[*Frontex*] užtikrina, kad informacija apie galimybę pateikti skundą ir skundų pateikimo procedūrą būtų lengvai prieinama – taip pat ir pažeidžiamiems asmenims. Ši standartinė skundo forma pateikiama [*Frontex*] interneto svetainėje ir popierine forma viso [*Frontex*] veiklos vykdymo metu tomis kalbomis, kurias supranta arba, pagrįstai manoma, kad jas supranta trečiųjų valstybių piliečiai. Pagrindinių teisių pareigūnas nagrinėja skundus net jei jie pateikiami ne standartine skundo forma.

<…>“

B. Direktyva 2008/115

21 Direktyvos 2008/115 6 straipsnio „Sprendimas grąžinti“ 1 dalyje nustatyta:

„Valstybės narės priima sprendimą grąžinti kiekvieno trečiosios šalies piliečio, neteisėtai esančio jų teritorijoje, atžvilgiu, nepažeisdamos 2–5 dalyse nurodytų išimčių.“

22 Šios direktyvos 8 straipsnio „Išsiuntimas“ 6 dalyje numatyta:

„Valstybės narės nustato veiksmingą priverstinio grąžinimo stebėsenos sistemą.“

23 Minėtos direktyvos 12 straipsnio „Forma“ 1 dalyje nurodyta:

„Sprendimai grąžinti <…> priimami raštu pateikiant faktines ir teisines priežastis, taip pat informaciją apie galimas teisines teisių gynimo priemones.“

C. Bendrojo Teismo procedūros reglamentas

24 Pagal Bendrojo Teismo procedūros reglamento 76 straipsnio f punktą „ieškinyje nurodoma: <…> jeigu reikia, įrodymai ir pasiūlymai pateikti įrodymų“.

25 Šio Procedūros reglamento 85 straipsnyje nustatyta:

„1. Įrodymai ir pasiūlymai pateikti įrodymų pateikiami pirmą kartą pasikeičiant pareiškimais.

2. Dublike arba triplike pagrindinės šalys gali papildomai pateikti įrodymų ar pasiūlymų pateikti įrodymų, kad pagrįstų savo argumentus, su sąlyga, kad vėlavimas juos pateikti yra pagrįstas.

3. Išimties tvarka pagrindinės šalys dar gali pateikti įrodymų ar pasiūlymų pateikti įrodymų prieš pasibaigiant žodinei proceso daliai arba prieš Bendrajam Teismui priimant sprendimą išnagrinėti bylą nerengiant žodinės proceso dalies su sąlyga, kad vėlavimas juos pateikti yra pagrįstas.

4. Pirmininkas suteikia kitoms šalims galimybę pateikti savo nuomonę dėl įrodymų arba pasiūlymų pateikti įrodymų, pateiktų pagal 2 ar 3 dalį, tačiau tai netrukdo Bendrajam Teismui priimti sprendimo dėl jų priimtinumo.“

II. Ginčo aplinkybės

26 Ginčo aplinkybės išdėstytos skundžiamo sprendimo 2–16 punktuose; jas galima apibendrinti, kaip nurodyta toliau.

27 Apeliantai yra Sirijos piliečių šeima, kuri 2016 m. spalio 9 d. atvyko į Milo salą (Graikija) su pabėgėlių grupe. Tų pačių metų spalio 14 d. jie buvo perkelti į Graikijoje esantį Priėmimo ir tapatybės nustatymo centrą, kur nurodė norintys pateikti tarptautinės apsaugos prašymą.

28 Tada tų pačių metų spalio 20 d. po bendros *Frontex* koordinuotos grąžinimo operacijos apeliantai buvo perkelti į Turkiją, į laikinąjį priėmimo centrą, esantį šios šalies pietryčiuose.

29 2016 m. lapkričio 2 d. Turkijos valdžios institucijos apeliantams išdavė laikinosios apsaugos dokumentus ir laikinąjį kelionės leidimą vykti į Šanliurfą (Turkija). Apeliantai laikinai apsigyveno Sarudžoje (Turkija), o vėliau įsikūrė Erbile (Turkija).

30 2017 m. sausio 4 d. apeliantai pateikė pirmąjį skundą *Frontex* pagrindinių teisių pareigūnui, jame teigė, kad buvo grąžinti iš Graikijos į Turkiją dėl *Frontex* vykdytos grąžinimo operacijos. Apeliantai paraleliai pareiškė ieškinį prieš Graikijos Respubliką Europos Žmogaus Teisių Teisme.

31 2017 m. vasario 15 d. šis skundas buvo pripažintas priimtinu ir perduotas *Frontex* vykdomajam direktoriui ir Graikijos ombudsmenui; jis tą skundą perdavė Graikijos policijai; apie tai apeliantai sužinojo tų pačių metų birželio 7 d.

32 2018 m. liepos 17 d. apeliantai pateikė antrąjį skundą pagrindinių teisių pareigūnui dėl pirmojo skundo (dėl jo jie gavo informacijos to paties mėnesio 25 d.) nagrinėjimo; 2018 m. rugpjūčio 9 d. jų antrasis skundas buvo pripažintas priimtinu ir prijungtas prie pirmojo.

33 2018 m. lapkričio 29 d. pagrindinių teisių pareigūnas informavo apeliantus, kad *Frontex* vis dar laukia Graikijos policijos institucijų vidaus tyrimo dėl pirmojo skundo rezultatų. 2019 m. lapkričio 25 d. jis juos informavo apie tai, kad šios institucijos užbaigė šį tyrimą ir apie jų sprendimą neperduoti šio tyrimo ataskaitos dėl jo konfidencialumo. 2020 m. spalio 6 d. jis apeliantams perdavė galutinę ataskaitą dėl skundų ir užbaigė jų nagrinėjimo procedūrą.

34 Tų pačių metų spalio 8 d. elektroniniame laiške, adresuotame pagrindinių teisių pareigūnui, apeliantai tvirtino, kad šioje galutinėje ataskaitoje nebuvo aptartas nei *Frontex* vaidmuo vykdant grąžinimo operaciją, nei antrasis skundas. To paties mėnesio 13 d. atsakyme pagrindinių teisių pareigūnas nurodė, kad *Frontex* įvykdė savo pareigas, susijusias su jų skundų nagrinėjimu.

35 Apeliaciniame skunde, apeliantai, kurie yra etninių kurdų šeima, sudaryta iš dviejų tėvų ir keturių vaikų, teigia Bendrajame Teisme nurodę, kad 2023 m. vasario 19 d. Europos Žmogaus Teisių Teismas patvirtino šalių pasirašytą taikos susitarimą, nagrinėdamas peticiją prieš Graikijos Respubliką. Per posėdį Teisingumo Teisme jie patikslino, kad vykdydama šį susitarimą Graikijos Respublika, kaip turtinės ir neturtinės žalos atlyginimą, sutiko kiekvienam apeliantui sumokėti 12 500 EUR sumą, t. y. iš viso 75 000 EUR, taip pat atlyginti 1 500 EUR bylinėjimosi išlaidų.

III. Ieškinys Bendrajame Teisme ir skundžiamas sprendimas

36 2021 m. rugsėjo 20 d. Bendrojo Teismo kanceliarija gavo apeliantų ieškinį dėl žalos atlyginimo; jame jie prašė atlyginti turtinę ir neturtinę žalą, anot jų patirtą dėl neteisėto *Frontex* elgesio prieš ginčijamą grąžinimo operaciją, per ją ir po jos, kurią jie įvertino, kiek tai susiję su turtine žala – 96 212,55 EUR suma, o su neturtine – 40 000 EUR suma, taip pat priteisti palūkanas.

37 Skundžiamame sprendime Bendrasis Teismas dėl tam tikrų apeliantų pateiktų dokumentų priimtinumo, pirma, to sprendimo 43–46 punktuose konstatavo, kad dubliko C.1 ir C.3–C.6 priedai yra nepriimtini, nes pateikti pavėluotai nenurodžius vėlavimo priežasčių. Antra, dėl tos pačios priežasties to sprendimo 49–51 punktuose Bendrasis Teismas atmetė dokumentą E.1, kurį apeliantai pateikė 2023 m. kovo 7 d., t. y. dvi dienas iki teismo posėdžio.

38 Dėl esmės Bendrasis Teismas, skundžiamo sprendimo 53 punkte pažymėjęs, kad Sąjungos deliktinės atsakomybės pagal SESV 340 straipsnio antrą pastraipą atsiradimo sąlygos yra kumuliacinės, to sprendimo 55 punkte nusprendė pirmiausia išnagrinėti sąlygą, susijusią su priežastinio ryšio tarp elgesio, dėl kuriuo priekaištaujama *Frontex*, ir nurodomos žalos buvimu.

39 Šiuo klausimu jis skundžiamo sprendimo 56 punkte pažymėjo, kad nurodyta žala turi pakankamai tiesiogiai atsirasti dėl priekaištaujamojo elgesio, o šis turi būti lemiama žalos atsiradimo priežastis, ir kad nėra pareigos atlyginti visas, net ir netiesiogines, žalingas neteisėtos situacijos pasekmes.

40 Visų pirma skundžiamo sprendimo 61 punkte jis nusprendė, kad apeliantų išlaidos, susijusios su kelione į Graikiją, negalėjo tiesiogiai atsirasti dėl elgesio, dėl kurio priekaištaujama *Frontex*, nes jos patirtos prieš ginčijamą grąžinimo operaciją.

41 Tada skundžiamo sprendimo 62 punkte Bendrasis Teismas nurodė, kad apeliantų argumentai dėl priežastinio ryšio tarp pažeidimų, kuriais kaltinama *Frontex* ir kurie susiję su jos pareigomis užtikrinti pagrindinių teisių apsaugą vykdant šią operaciją, taip pat kitų nurodytų žalos pagrindų, pagrįsti klaidinga prielaida, t. y. kad jei nebūtų padaryta tų pažeidimų, apeliantai nebūtų buvę išsiųsti į Turkiją, o būtų gavę tarptautinę apsaugą Graikijoje, atitinkamai ir materialinę pagalbą, į kurią turėjo teisę, taigi, jie nebūtų patyrę atitinkamos žalos.

42 Šiuo klausimu skundžiamo sprendimo 64 ir 65 punktuose Bendrasis Teismas konstatavo, kad pagal Reglamento 2016/1624 27 straipsnio 1 dalies a ir b punktus ir 28 straipsnio 1 dalį, Direktyvos 2008/115 6 straipsnio 1 dalį ir 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2013/32/ES dėl tarptautinės apsaugos suteikimo ir panaikinimo bendros tvarkos (OL L 180, 2013, p. 60) 2 straipsnio f punktą bei 4, 6, 8 ir 31 straipsnius *Frontex* užduotis vykdant ginčijamą grąžinimo operaciją buvo tik teikti techninę ir operatyvinę paramą valstybėms narėms, o ne nagrinėti sprendimų grąžinti asmenis, dėl kurių vykdoma ši operacija, pagrįstumą, nes šie sprendimai ir sprendimai dėl tarptautinės apsaugos suteikimo grindžiami vertinimu, kuris priklauso tik valstybių narių kompetencijai.

43 Skundžiamo sprendimo 66 punkte Bendrasis Teismas padarė išvadą, kad nebuvo nustatytas tiesioginis priežastinis ryšys tarp, viena vertus, turtinės žalos, susijusios su apeliantų išlaidomis Turkijoje ir Irake, ir, kita vertus, neturtinės žalos, susijusios visų pirma su nerimo jausmu dėl grąžinamojo skrydžio į Turkiją, už kurį, kaip jis manė, pagal Reglamento 2016/1624 42 straipsnio 1 ir 2 dalis iš principo atsakinga tik priimančioji valstybė narė.

44 Be to, skundžiamo sprendimo 67–69 punktuose nurodęs, kad tariama žala turėjo tiesiogiai atsirasti dėl nurodyto neteisėtumo, o ne dėl apeliantų pasirinkimo, kaip reaguoti į tariamai neteisėtus veiksmus, Bendrasis Teismas nusprendė, kad tariamą turtinę ir neturtinę žalą, susijusią su išlaidomis nuomai ir baldams Sarudžoje, kelionės į Iraką išlaidomis, taip pat įvairiomis išlaidomis, patirtomis nuo jų įsikūrimo šioje šalyje bei su baimės ir kančios jausmu, susijusiu su sunkia jų kelione į tą šalį, lėmė pačių apeliantų pasirinkimas.

45 Šiuo klausimu skundžiamo sprendimo 68 punkte jis iš esmės priėjo prie išvados, kad, pirma, iš bylos medžiagos matyti, jog apeliantų įsikūrimą Sarudžoje lėmė jų sprendimas nesilaikyti Turkijos valdžios institucijų išduotame laikinajame kelionės leidime pateiktų nurodymų, ir, antra, iš apeliantų rašytinių pastabų matyti, kad į Iraką jie pabėgo baimindamiesi būti grąžinti į Siriją dėl šių nurodymų nesilaikymo.

46 Galiausiai skundžiamo sprendimo 70 punkte Bendrasis Teismas pripažino, kad, kai advokato arba patarėjo atstovavimas vykstant ikiteisminei procedūrai neprivalomas, nėra priežastinio ryšio tarp tokio atstovavimo išlaidų ir elgesio, dėl kurio galėtų būti reiškiami priekaištai atitinkamai institucijai ar organui. Tokiomis aplinkybėmis jis nusprendė, kad nurodyta turtinė žala, susijusi su teisinės pagalbos išlaidomis, kurių apeliantai patyrė dėl pateiktų skundų *Frontex*, negali būti tiesiogiai priskirta šiai agentūrai.

47 Taigi Bendrasis Teismas nusprendė, kad apeliantai neįrodė, kad egzistuoja pakankamai tiesioginis ryšys tarp faktinių aplinkybių, dėl kurių priekaištaujama *Frontex*, ir nurodytos žalos, todėl atmetė visą ieškinį dėl žalos atlyginimo.

IV. Apeliacinės bylos šalių reikalavimai

48 Apeliaciniu skundu apeliantai Teisingumo Teismo prašo:

– panaikinti skundžiamą sprendimą ir pirmiausia grąžinti bylą Bendrajam Teismui,

– nepatenkinus šio reikalavimo, pripažinti pagrįstais jų ieškinio pirmojoje instancijoje pagrindus,

– priteisti iš *Frontex* bylinėjimosi išlaidas, patirtas pirmojoje ir apeliacinėje instancijose, kartu su palūkanomis.

49 *Frontex* Teisingumo Teismo prašo:

– atmesti apeliacinį skundą ir

– priteisti iš apeliantų bylinėjimosi išlaidas, patirtas pirmojoje ir apeliacinėje instancijose.

V. Dėl apeliacinio skundo

50 Apeliaciniam skundui pagrįsti apeliantai nurodo keturis pagrindus.

51 Pirmasis pagrindas, visų pirma susijęs su skundžiamo sprendimo 62–66 punktais, iš esmės grindžiamas teisės klaidomis, kurias Bendrasis Teismas tariamai padarė, kai konstatavo, kad nėra priežastinio ryšio tarp elgesio, dėl kurio priekaištaujama *Frontex*, ir nurodomos žalos, patirtos dėl apeliantų įtraukimo į ginčijamą grąžinimo operaciją. Šį pagrindą iš esmės sudaro trys dalys.

52 Antrasis pagrindas, kuris taip pat susijęs su skundžiamo sprendimo 62–66 punktais, iš esmės grindžiamas teisės klaidomis, kurias Bendrasis Teismas tariamai padarė, kai konstatavo, kad nėra priežastinio ryšio tarp *Frontex* elgesio ir nurodytos neturtinės žalos, patirtos dėl pagrindinių teisių pažeidimų, kurie padaryti vykdant skrydį atgal į Turkiją. Šį pagrindą iš esmės sudaro dvi dalys.

53 Trečiasis pagrindas, kurį sudaro dvi dalys, susijusios su skundžiamo sprendimo 67–71 punktais, grindžiamas teisės klaidomis, kurias Bendrasis Teismas tariamai padarė, kai nusprendė, kad reikalaujamas priežastinis ryšys tarp veiksmų ir neveikimo, kuriais kaltinama *Frontex*, ir tam tikros nurodytos žalos nutrūko dėl pačių apeliantų pasirinkimo.

54 Galiausiai ketvirtasis pagrindas, susijęs su skundžiamo sprendimo 44–46 punktais, grindžiamas teisės klaidomis, kurias Bendrasis Teismas tariamai padarė, kai nusprendė, kad įvairūs dokumentai, kuriuos apeliantai pateikė savo ieškiniui dėl žalos atlyginimo pagrįsti, yra nepriimtini.

A. Dėl apeliacinio skundo pirmojo pagrindo antros ir trečios dalių

1. Šalių argumentai

55 Pirmojo pagrindo antroje ir trečioje dalyse, kurias reikia nagrinėti kartu ir pirmiausia, apeliantai iš esmės teigia, kad Bendrasis Teismas padarė teisės klaidą, nes prieš nagrinėdamas priežastinio ryšio buvimą nenusprendė dėl aštuonių apeliacinio skundo pagrindų, kuriais apeliantai siekė įrodyti, kad *Frontex* padarė pažeidimų, ypač dėl aštuntojo iš šių pagrindų, susijusio su šios agentūros atliktu jų skundų nagrinėjimu. Apeliantai teigia, kad tai turėjo įtakos skundžiamo sprendimo rezoliucinei daliai, nes jeigu Bendrasis Teismas būtų išnagrinėjęs minėtus pagrindus, neišvengiamai būtų įvertinęs juose nurodytus *Frontex* veiksmus ir neveikimą ir tuo remdamasis būtų padaręs išvadą, kad šios agentūros deliktinės atsakomybės atsiradimo sąlygos buvo įvykdytos.

56 *Frontex* mano, kad visas pirmasis pagrindas yra nepriimtinas, nes apeliantai nepakankamai tiksliai nurodo skundžiamo sprendimo motyvus, kuriuos ginčija. Be to, antroji ir trečioji šio pagrindo dalys yra nereikšmingos ir bet kuriuo atveju nepagrįstos, nes jeigu Bendrasis Teismas konstatuoja, kad viena iš trijų Sąjungos deliktinės atsakomybės atsiradimo sąlygų neįvykdyta, jis neprivalo vertinti kitų dviejų sąlygų.

2. Teisingumo Teismo vertinimas

57 Pirmiausia dėl *Frontex* nurodyto pirmojo pagrindo nepriimtinumo, nes apeliantai pakankamai tiksliai nenurodė skundžiamo sprendimo motyvų, kuriuos jie ginčija įvairiose šio apeliacinio skundo pagrindo dalyse, pažymėtina, kad iš SESV 256 straipsnio 1 dalies antros pastraipos, Europos Sąjungos Teisingumo Teismo statuto 58 straipsnio pirmos pastraipos ir Teisingumo Teismo procedūros reglamento 168 straipsnio 1 dalies d punkto bei 169 straipsnio 2 dalies matyti, kad apeliaciniame skunde turi būti aiškiai nurodyti sprendimo, kurį prašoma panaikinti, skundžiami motyvuojamosios dalies punktai ir teisiniai argumentai, konkrečiai pagrindžiantys tokį prašymą, antraip apeliacinis skundas arba atitinkamas jo pagrindas gali būti pripažintas nepriimtinu (žr. 1993 m. balandžio 26 d. Nutarties *Kupka-Floridi / EESRK*, C-244/92 P, EU:C:1993:152, 8 ir 9 punktus; taip pat 2015 m. rugsėjo 3 d. Sprendimo *Inuit Tapiriit Kanatami ir kt. / Komisija*, C-398/13 P, EU:C:2015:535, 53 punktą ir jame nurodytą jurisprudenciją ir 2021 m. liepos 15 d. Sprendimo *Deutsche Lufthansa / Komisija*, C-453/19 P, EU:C:2021:608, 95 punktą).

58 Nagrinėjamu atveju pakanka konstatuoti, kad visi apeliantų argumentai, pateikti pirmojo pagrindo antroje ir trečioje dalyse, yra pakankamai aiškūs, kad būtų galima pakankamai tiksliai nustatyti kritikuojamas skundžiamo sprendimo dalis, taip pat teisinius argumentus, kuriais grindžiama ši kritika, todėl Teisingumo Teismas gali vykdyti jo teisėtumo kontrolę.

59 Antra, dėl pirmojo pagrindo antros ir trečios dalių pirmiausia reikia priminti, kad Reglamento 2016/1624 60 straipsnio 3 dalyje, kaip ir SESV 340 straipsnio antroje pastraipoje, kurią ji įgyvendina, numatyta, kad, kiek tai susiję su deliktine atsakomybe, *Frontex* pagal bendruosius teisės principus, kurie bendri valstybėms narėms pagal jų teisę, atlygina žalą, kurią padaro jos padaliniai arba darbuotojai, eidami savo pareigas. Vadinasi, Teisingumo Teismo jurisprudencija, susijusi su šia SESV nuostata, yra reikšminga šioje byloje.

60 Remiantis Teisingumo Teismo jurisprudencija, tam, kad kiltų Sąjungos deliktinė atsakomybė pagal SESV 340 straipsnio antrą pastraipą, turi būti įvykdytos visos sąlygos, t. y. turi būti pakankamai aiškus teisės normos, suteikiančios teisių privatiems asmenims, pažeidimas, padaryta reali žala ir egzistuoti priežastinis ryšys tarp subjektui, kuris atliko veiksmus, tenkančios pareigos pažeidimo ir nukentėjusių asmenų patirtos žalos (žr. 1996 m. kovo 5 d. Sprendimo *Brasserie du pêcheur ir Factortame*, C-46/93 ir C-48/93, EU:C:1996:79, 51 punktą ir 2024 m. kovo 5 d. Sprendimo *Kočner /Europolas*, C-755/21 P, EU:C:2024:202, 117 punktą ir jame nurodytą jurisprudenciją).

61 Iš šios jurisprudencijos taip pat matyti, kad jeigu viena iš šių sąlygų neįvykdyta, turi būti atmestas visas ieškinys, nesant reikalo nagrinėti kitų Sąjungos deliktinės atsakomybės atsiradimo sąlygų, ir kad Sąjungos teismas neprivalo nagrinėti šių sąlygų nustatyta tvarka (2023 m. gruodžio 21 d. Sprendimo *United Parcel Service / Komisija*, C-297/22 P, EU:C:2023:1027, 61 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

62 Taigi, viena vertus, Bendrasis Teismas iš principo nepadarė klaidos, kai nusprendė pirmiausia išnagrinėti sąlygą dėl priežastinio ryšio buvimo, prieš tai neišnagrinėjęs aštuonių pagrindų, kuriais apeliantai siekė įrodyti, kad *Frontex* padarė pažeidimų. Kita vertus, kadangi atlikęs šį nagrinėjimą tas teismas padarė išvadą, kad ši sąlyga neįvykdyta, jis neprivalėjo nagrinėti dar kitų dviejų *Frontex* deliktinės atsakomybės atsiradimo sąlygų, visų pirma sąlygos, susijusios su tariamu jos neteisėtu elgesiu, kuris buvo aštuonių pagrindų (dėl kurių neišnagrinėjimo apeliantai kaltina Bendrąjį Teismą) dalykas.

63 Taigi, pirmojo pagrindo antra ir trečia dalys yra nepagrįstos.

B. Dėl apeliacinio skundo pirmojo pagrindo pirmos dalies ir antrojo pagrindo pirmos dalies

64 Pirmojo pagrindo pirma dalis iš esmės grindžiama pirmiausia Reglamento 2016/1624 14 straipsnio 2 dalies, 27 straipsnio 1 dalies, 28 straipsnio 1 dalies ir 34 straipsnio 1–3 dalių ir, antra, šio reglamento 5 straipsnio 1 dalies pažeidimu, Bendrajam Teismui konstatavus, kad nėra priežastinio ryšio tarp elgesio, dėl kurio priekaištaujama *Frontex*, ir tariamos žalos, patirtos dėl apeliantų įtraukimo į ginčijamą grąžinimo operaciją, kurią jie laiko neteisėta, nes nebuvo dėl jų priimtų sprendimų grąžinti.

65 Antrojo pagrindo pirma dalis grindžiama tų pačių nuostatų kaip ir pirmojo pagrindo pirma dalis pažeidimu, kai Bendrasis Teismas konstatavo, kad nėra priežastinio ryšio tarp elgesio, dėl kurio priekaištaujama *Frontex*, ir žalos, kuria jie tariamai patyrė pažeidus jų pagrindines teises per grąžinimo į Turkiją skrydį vykdant ginčijamą grąžinimo operaciją. Be to, šioje antrojo pagrindo dalyje pakartojama pirmojo pagrindo pirmoje dalyje išdėstyta kritika.

66 Kadangi pirmojo pagrindo pirma dalis ir antrojo pagrindo pirma dalis iš esmės grindžiamos tų pačių nuostatų pažeidimu ir susijusios su tuo pačiu Bendrojo Teismo vertinimu, t. y. pateiktu skundžiamo sprendimo 62–66 punktuose, jas reikia nagrinėti kartu.

1. Šalių argumentai

67 Dėl pirmojo pagrindo pirmos dalies, kurioje apeliantai teigia, kad jų išsiuntimas į Turkiją buvo neteisėtas, nes Graikijos valdžios institucijos nepriėmė jokio sprendimo juos grąžinti, pateikti du priekaištai.

68 Pateikdami pirmąjį priekaištą apeliantai iš esmės priekaištauja Bendrajam Teismui, kad jis implicitiškai nusprendė, jog *Frontex* neprivalėjo patikrinti, ar toks sprendimas buvo priimtas.

69 Jie teigia, kad, pirma, iš Reglamento 2016/1624 2 straipsnio 13 ir 14 punktų matyti, jog tam, kad trečiosios šalies pilietis galėtų būti teisėtai išsiųstas iš valstybės teritorijos vykdant grąžinimo operaciją, nacionalinės valdžios institucijos privalo priimti rašytinį sprendimą grąžinti, ir, antra, iš šio reglamento 14 straipsnio 2 dalies, 27 straipsnio 1 dalies ir 34 straipsnio 1–3 dalių matyti, kad *Frontex* turi užtikrinti, kad asmenys nebūtų įtraukti į grąžinimo operaciją, kurią ji koordinuoja, jeigu dėl jų nebuvo priimta tokio sprendimo.

70 Vadinasi, Bendrasis Teismas klaidingai rėmėsi Reglamento 2016/1624 28 straipsnio 1 dalyje numatytu draudimu *Frontex* nagrinėti sprendimo grąžinti pagrįstumą, kad atleistų ją nuo bet kokios pareigos šiuo klausimu.

71 Pateikdami antrąjį priekaištą apeliantai iš esmės teigia, kad Bendrasis Teismas pažeidė Reglamento 2016/1624 5 straipsnio 1 dalį, pagal kurią *Frontex* ir atitinkama valstybė narė yra solidariai atsakingos už žalą, kurią dėl pagrindinių teisių pažeidimų, padarytų vykdant bendrą grąžinimo operaciją, patyrė į ją įtraukti asmenys.

72 Galiausiai antrojo pagrindo pirmoje dalyje apeliantai iš esmės tvirtina, kad jeigu Bendrasis Teismas būtų atsižvelgęs į *Frontex* pareigą patikrinti, ar dėl jų iš tikrųjų buvo priimtas sprendimas grąžinti, būtų turėjęs konstatuoti, kad yra priežastinis ryšys tarp elgesio, kuriuo kaltinama *Frontex*, ir neteisėtų veiksmų, kuriuos jie teigia patyrę per grąžinamąjį skrydį, nes vykdydama šią pareigą *Frontex* turėjo užkirsti kelią jų neteisėtam išsiuntimui. Be to, jie pakartoja savo argumentus dėl solidariosios atsakomybės.

73 Pirmiausia *Frontex* teigia, kad pirmojo pagrindo pirma dalis ir antrojo pagrindo pirma dalis yra nepriimtinos. Pirma, jos grindžiamos Bendrojo Teismo padarytos išvados, kad buvo priimtas sprendimas grąžinti, ginčijimu. Antra, priekaištas dėl *Frontex* ir Graikijos Respublikos solidariosios atsakomybės (susijęs su šiomis abiem dalimis) yra naujas, nes tokia atsakomybė nebuvo nurodyta Bendrajame Teisme. Trečia, apeliantai nepakankamai tiksliai nurodė skundžiamo sprendimo motyvus, su kuriais susijusios minėtos šios apeliacinio skundo pagrindo dalys.

74 Subsidiariai *Frontex* ginčija šių dalių pagrįstumą.

75 Be to, kad, priešingai, nei teigia apeliantai, Bendrasis Teismas nepadarė klaidos, kai kvalifikavo jų ieškinį kaip pareikštą dėl Graikijos valdžios institucijų sprendimų atsisakyti suteikti jiems tarptautinę apsaugą ir nurodyti juos grąžinti, *Frontex* visų pirma mano, kad apeliantai remiasi klaidingu Reglamento 2016/1624 nuostatų aiškinimu, kuris prieštarauja lojalaus bendradarbiavimo ir kompetencijos suteikimo principams, atitinkamai įtvirtintiems ESS 4 straipsnio 3 dalyje ir 5 straipsnio 1 ir 2 dalyse.

76 Iš tiesų, viena vertus, lojalaus bendradarbiavimo principas reiškia, kad *Frontex* turi galėti su visišku pasitikėjimu daryti prielaidą, jog nacionalinių valdžios institucijų pateikti dokumentai, šiuo atveju asmenų, kuriems taikoma ginčijama grąžinimo operacija, sąrašas, yra tikslūs, o tai apima teisėtumo prezumpciją, iš kurios kyla pareiga pripažinti šiuos dokumentus teisiškai galiojančiais. *Frontex* gali ginčyti šią prezumpciją tik tais atvejais, kai turi žinių apie pakankamai objektyvias ir aiškias faktines aplinkybes, iš kurių matyti, kad nacionalinių valdžios institucijų pateiktuose dokumentuose gali būti klaidų, dėl ko atsiranda pareiga juos patikrinti. Apeliantai Bendrajame Teisme neteigė, kad nagrinėjamu atveju buvo tokių faktinių aplinkybių.

77 Kita vertus, *Frontex* iš esmės teigia, kad pagal kompetencijos suteikimo principą ji privalo paisyti išimtinės valstybių narių kompetencijos, susijusios su galimu tarptautinės apsaugos suteikimu ir sprendimų grąžinti priėmimu.

78 Be to, *Frontex* tvirtina, kad Chartijos nuostatos negali suteikti jokios kompetencijos, kurios ji neturi pagal kitas Sąjungos teisės nuostatas.

79 Galiausiai dėl solidariosios atsakomybės už žalos atlyginimą *Frontex* mano, kad, viena vertus, tokios atsakomybės egzistavimas neatleidžia apeliantų nuo pareigos visų pirma įrodyti tiesioginio priežastinio ryšio buvimo, o to jie nepadarė. Kita vertus, solidarioji *Frontex* atsakomybė suponuoja Graikijos valdžios institucijų atsakomybę pagal Graikijos teisę, o tai reikštų, kad Bendrasis Teismas atlieka vertinimą pagal nacionalinę teisę, o tai nepriklauso jo jurisdikcijai. Vadinasi, tai, kad nebuvo atlikta vertinimo šiuo klausimu, negali būti laikoma Sąjungos teisės pažeidimu.

2. Teisingumo Teismo vertinimas

a) Dėl pirmo ir antro priekaištų, susijusių su apeliacinio skundo pirmojo pagrindo pirma dalimi ir antrojo pagrindo pirma dalimi, priimtinumo

80 Pirmiausia *Frontex* nurodo, kad visa pirmojo pagrindo pirma dalis ir antrojo pagrindo pirma dalis yra nepriimtinos, nes šiose dalyse apeliantai ginčija Bendrojo Teismo konstatuotą faktinę aplinkybę, t. y. tai, kad Graikijos valdžios institucijos dėl jų priėmė sprendimą grąžinti.

81 Šiuo klausimu pakanka pažymėti, kad šis argumentas grindžiamas klaidingu skundžiamo sprendimo aiškinimu. Iš tiesų jame Bendrasis Teismas, vertindamas *Frontex* deliktinę atsakomybę, vertino tik vieną sąlygą – priežastinio ryšio tarp elgesio, dėl kurio jai priekaištaujama, ir nurodomos žalos egzistavimo ir nenagrinėjo klausimo, ar dėl apeliantų buvo priimtas sprendimas grąžinti.

82 Antra, dėl pirmojo pagrindo pirmos dalies antrojo priekaišto, kuris, beje, pakartotas ir antrojo pagrindo pirmoje dalyje ir susijęs su *Frontex* ir Graikijos Respublikos solidariąja atsakomybe, pažymėtina, kad *Frontex* ginčija jo priimtinumą dėl to, kad jis tariamai naujas. Vis dėlto apeliantai tvirtina, kad Bendrajame Teisme nurodė pagrindą, susijusį su tokia solidariąja atsakomybe, ir šiuo klausimu daro nuorodą į ieškinio pirmojoje instancijoje 5 ir 13 punktus. Dėl esmės jie priduria, kad tai, jog žala atsirado dėl daugiau nei vieno subjekto elgesio, neatleidžia vienos ar kitos šalies nuo atsakomybės už jos veiksmus ir kad nebūtina žinoti, ar Graikijos Respublika įvykdė savo pareigas.

83 Pagal Teisingumo Teismo procedūros reglamento 170 straipsnio 1 dalį apeliaciniame skunde negalima keisti Bendrajame Teisme svarstytos bylos dalyko. Taigi apeliaciniame procese Teisingumo Teismas turi kompetenciją tik ištirti Bendrajame Teisme nagrinėtų pagrindų ir argumentų teisinį vertinimą. Todėl šalis negali pirmą kartą Teisingumo Teisme remtis pagrindu, kuris nebuvo nurodytas Bendrajame Teisme, nes tai reikštų leidimą jai pateikti Teisingumo Teismui, kurio jurisdikcija apeliaciniame procese yra ribota, nagrinėti platesnės apimties ginčą nei tas, kurį nagrinėjo Bendrasis Teismas (2021 m. spalio 6 d. Sprendimo *Sigma Alimentos Exterior / Komisija*, C-50/19 P, EU:C:2021:792, 38 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

84 Nagrinėjamu atveju reikia konstatuoti, kad dviejuose pirmojoje instancijoje pareikšto ieškinio punktuose, kuriais remiasi apeliantai, jie nurodė, kad, paraleliai valstybių narių atsakomybei už jų pareigūnų veiksmus, *Frontex* gali kilti atsakomybė už jos darbuotojų veiksmus.

85 Šiuo klausimu reikia priminti, kad iš principo solidarioji atsakomybė reiškia, kad tuo atveju, kai žala trečiajam asmeniui atsiranda dėl kelių asmenų bendrų neteisėtų veiksmų, kiekvienas iš jų privalo atlyginti visą žalą, o nukentėjęs asmuo turi teisę iš kiekvieno reikalauti atlyginti visą žalą, kol ji bus visiškai atlyginta, nedarant poveikio tam, kad atsakingas asmuo, kuris visiškai atlygino padarytą žalą, gali pareikšti regresinį ieškinį bet kuriam kitam bendrai atsakingam asmeniui, atsižvelgiant į jų santykinę atsakomybę už žalą. Tokia solidariosios atsakomybės tvarka nukrypsta nuo bendrųjų Sąjungos deliktinės atsakomybės principų (šiuo klausimu žr. 2024 m. kovo 5 d. Sprendimo *Kočner / Europolas*, C-755/21 P, EU:C:2024:202, 62 ir 64 punktus).

86 Pirma, reikia konstatuoti, kad Bendrajame Teisme pareikšto ieškinio punktuose, į kuriuos apeliantai daro nuorodą ginčydami tai, kad priekaištas dėl *Frontex* ir Graikijos Respublikos solidariosios atsakomybės egzistavimo yra naujas, apeliantai neteigė, kad tokia atsakomybė kyla ir dėl to *Frontex* privalo visiškai atlyginti jiems žalą, patirtą dėl jos darbuotojų ir Graikijos Respublikos pareigūnų bendrų neteisėtų veiksmų, neatsižvelgiant į konkrečias jų padarytų pažeidimų pasekmes. Iš tiesų apeliantai tik teigė, kad paraleliai šios valstybės narės atsakomybei už žalą, kilusią dėl jos pareigūnų neteisėtų veiksmų, *Frontex* kyla atsakomybė už žalą, kuri atsirado dėl jos padalinių ar darbuotojų neteisėtų veiksmų, todėl buvo svarbu atskirti *Frontex* pareigas ir įsipareigojimus nuo valstybės narės pareigų ir įsipareigojimų; ir jie pabrėžė, kaip tai daro ir apeliaciniame skunde, kad *Frontex* atsakomybė gali kilti nepriklausomai nuo to, ar Graikijos Respublika laikėsi jai tenkančių įpareigojimų.

87 Kita vertus, nors apeliantas turi teisę pateikti apeliacinį skundą ir Teisingumo Teisme remtis pagrindais, kuriais teisiniu požiūriu kritikuojamas pačiame skundžiamame sprendime pateiktų teisinių argumentų pagrįstumas, nes jie sudaro motyvus, kuriais Bendrasis Teismas grindė tam tikrus savo vertinimus, nepriklausomai nuo šalių jam pateiktų argumentų (šiuo klausimu žr. 2007 m. lapkričio 29 d. Sprendimo *Stadtwerke Schwäbisch Hall ir kt. / Komisija*, C-176/06 P, EU:C:2007:730, 17 punktą ir 2025 m. liepos 3 d. Sprendimo *Parlamentas / TC*, C-529/23 P, EU:C:2025:521, 82 punktą), reikia konstatuoti, kad šiuo atveju skundžiamame sprendime nėra jokios nuorodos į galimą *Frontex* solidariąją atsakomybę. Be to, negalima teigti, kad Bendrasis

Teismas šį klausimą išnagrinėjo implicitiškai. Iš tiesų šis klausimas susijęs su žalos, kurią turi atlyginti asmuo, pripažintas bendrai atsakingas už šios žalos atsiradimą, nustatymu. Taigi šis klausimas nesusijęs su sąlygos dėl priežastinio ryšio tarp inkriminuojamo pažeidimo ir nurodytos žalos buvimo nagrinėjimu, kuriuo Bendrasis Teismas apsiribojo skundžiamame sprendime.

88 Vadinasi, pirmojo pagrindo pirmos dalies antras priekaištas, susijęs su *Frontex* ir Graikijos Respublikos solidariosios atsakomybės buvimu, kuris, beje, pakartotas antrojo pagrindo pirmoje dalyje, yra nepriimtinas.

89 Galiausiai, trečia, dėl minėtų dalių nepriimtinumo, kuriuo remiasi *Frontex*, nes nepakankamai tiksliai nurodyti skundžiamo sprendimo motyvai, susiję su šia dalimi, pažymėtina, kad su tuo negalima sutikti dėl tų pačių priežasčių, kaip išdėstytos šio sprendimo 58 punkte.

b) Dėl apeliacinio skundo pirmojo pagrindo pirmos dalies pirmo priekaišto ir apeliacinio skundo antrojo pagrindo pirmos dalies pagrįstumo

90 Pateikdami apeliacinio skundo pirmojo pagrindo pirmos dalies pirmą priekaištą ir apeliacinio skundo antrojo pagrindo pirmoje dalyje apeliantai iš esmės teigia, kad Bendrasis Teismas padarė teisės klaidą, nes nepaisė Reglamente 2016/1624 *Frontex* nustatytos pareigos įsitikinti, kad dėl kiekvieno asmens, įtraukto į jos koordinuojamą grąžinimo operaciją, būtų priimtas rašytinis sprendimas grąžinti, nors jie tvirtino, kad dėl jų tokio sprendimo nebuvo priimta. Iš to jie daro išvadą, kad jei Bendrasis Teismas nebūtų padaręs šios klaidos, būtų turėjęs konstatuoti, kad yra priežastinis ryšys tarp *Frontex* elgesio ir žalos, kurią jie teigia patyrę, visų pirma dėl to, kaip buvo vykdytas grąžinamasis skrydis į Turkiją.

91 Bendrajame Teisme apeliantai priekaištavo *Frontex* koordinavus bendrą grąžinimo operaciją, per kurią buvo pažeistos kelios jų pagrindinės teisės, dėl ko jie patyrė turtinę ir neturtinę žalą, kurią atlyginti reikalavo iš šios agentūros.

92 Dėl apeliantų įtraukimo į šią operaciją Bendrasis Teismas skundžiamo sprendimo 64 ir 65 punktuose pažymėjo, kad, pirma, Direktyvos 2013/32 2 straipsnio f punktu, 4, 6, 8 ir 31 straipsniais bei Direktyvos 2008/115 6 straipsnio 1 dalimi valstybėms narėms suteikiama išimtinė kompetencija nagrinėti atitinkamai tarptautinės apsaugos prašymus ir sprendimų grąžinti pagrįstumą ir, antra, pagal Reglamento 2016/1624 27 straipsnio 1 dalies a ir b punktus ir 28 straipsnio 1 dalį *Frontex* turi tik teikti techninę ir operatyvinę paramą valstybėms narėms, o ne nagrinėti sprendimų grąžinti pagrįstumą. Tuo remdamasis skundžiamo sprendimo 66 punkte jis padarė išvadą: kadangi kompetencija nagrinėti tarptautinės apsaugos prašymus ir vertinti grąžinimo sprendimų pagrįstumą yra suteikta ne *Frontex*, o valstybėms narėms, negalima nustatyti tiesioginio priežastinio ryšio tarp elgesio, dėl kurio priekaištaujama šiai agentūrai, ir nurodytos turtinės žalos, susijusios su apeliantų išlaidomis Turkijoje ir Irake, taip pat nurodytos neturtinės žalos, visų pirma susijusios su patirtu nerimu per grąžinamąjį skrydį į Turkiją.

93 Taigi šiais argumentais Bendrasis Teismas atmetė priežastinio ryšio tarp elgesio, kuriuo kaltinama *Frontex*, ir atitinkamos žalos buvimą, prieš tai nepriėmęs sprendimo dėl klausimo, ar dėl apeliantų buvo priimtas sprendimas grąžinti, manydamas, kad tai neturi reikšmės, nes *Frontex* nėra kompetentinga nagrinėti tokio sprendimo pagrįstumą.

94 Apeliantai iš esmės teigia, kad pateikus minėtus argumentus padaryta teisės klaida, nes jais neatsižvelgiama į pačios *Frontex* pareigas, susijusias su pagrindinių teisių apsauga, visų pirma su negrąžinimo principo laikymusi, pagal kurias ši agentūra privalo įsitikinti, kad dėl asmenų, įtrauktų į *Frontex* koordinuojamą bendrą grąžinimo operaciją, buvo priimtas sprendimas grąžinti.

95 Šiuo klausimu pagal Chartijos 51 straipsnio 1 dalį Chartijos nuostatos skirtos Sąjungos institucijoms, įstaigoms ir organams, tinkamai atsižvelgiant į subsidiarumo principą, taip pat valstybėms narėms tais atvejais, kai šios įgyvendina Sąjungos teisę, todėl jie turi gerbti teises, laikytis principų ir juos taikyti pagal turimus atitinkamus įgaliojimus, nepažeisdami Sąjungos įgaliojimų, suteiktų jai pagal Sutartis, ribų.

96 Reglamento 2016/1624 34 straipsnio 1 ir 2 dalys atspindi šiuos įpareigojimus, tenkančius *Frontex* ir už sienų valdymą atsakingoms nacionalinėms valstybių narių institucijoms, kurios, remiantis šio reglamento 3 straipsniu, kartu sudaro Europos sienų ir pakrančių apsaugos pajėgas, nes jose nustatyta pareiga šioms pajėgoms vykdant savo užduotis pagal minėtą reglamentą užtikrinti pagrindinių teisių apsaugą, visų pirma negrąžinimo principo laikymąsi. Šiuo klausimu minėtos 1 dalies antroje pastraipoje numatyta, kad *Frontex* parengia, toliau plėtoja ir įgyvendina Pagrindinių teisių strategiją ir veiksmingą pagarbos pagrindinėms teisėms visoje šios agentūros veikloje stebėsenos mechanizmą.

97 Ši pareiga užtikrinti pagrindinių teisių apsaugą vykdant Europos sienos apsaugos ir pakrančių pajėgų užduotis pagal Reglamentą 2016/1624, kuri, be kita ko, tenka *Frontex*, kiek tai susiję su šia agentūra, detalizuota įvairiose šio reglamento nuostatose.

98 Pavyzdžiui, Reglamento 2016/1624 16 straipsnio 2 ir 3 dalyse numatyta, kad *Frontex* vykdomasis direktorius parengia kiekvienos prie išorės sienų vykdytinos bendros operacijos veiklos planą, dėl kurio susitaria su priimančiąja valstybe nare, konsultuodamasis su dalyvaujančiomis valstybėmis narėmis, ir kuris yra privalomas visoms toje operacijoje dalyvaujančioms šalims. Tame plane išsamiai išdėstomi būtini organizaciniai ir procedūriniai operacijos aspektai, į jį įtraukiamas, be kita ko, užduočių ir pareigų, susijusių su pagrindinių teisių paisymu, aprašas. Pagal šio reglamento 22 straipsnio 1 dalį ir 3 dalies b punktą *Frontex* užtikrina tinkamą veiklos plano įgyvendinimą, visų pirma per savo vykdomojo direktoriaus paskirtus koordinavimo pareigūnus, atsakingus už visus Europos sienų ir pakrančių apsaugos būrių siuntimo aspektus, be kita ko, prižiūrinčius, ar tinkamai įgyvendinamas veiklos planas, kiek tai susiję su pagrindinių teisių apsauga.

99 Kalbant apie grąžinimą, Reglamento 2016/1624 27 straipsnio 1 ir 2 dalyse, be kita ko, numatyta, kad gerbdama pagrindines teises ir Sąjungos teisės bei tarptautinės teisės bendruosius principus, įskaitant pabėgėlių apsaugą ir vaikų teises, *Frontex* techniniu ir veiklos lygmenimis koordinuoja valstybių narių vykdomą su grąžinimu susijusią veiklą, taip pat teikia techninę ir operatyvinę pagalbą valstybėms narėms, kurios susiduria su ypač dideliais „sunkumais“ dėl jų grąžinimo sistemų, o ši pagalba apima patarimus dėl grąžinimo procedūrų įgyvendinimo ir valdymo pagal Direktyvą 2008/115.

100 Dar konkrečiau kalbant apie grąžinimo operacijas, kurios pagal Reglamento 2016/1624 2 straipsnio 12 ir 14 punktus yra *Frontex* koordinuojamos operacijos, susijusios su grąžinimu asmenų, dėl kurių priimtas sprendimas grąžinti, atitinkantis Direktyvą 2008/115, pažymėtina, kad šio reglamento 28 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad *Frontex*, vadovaudamasi ta direktyva, teikia būtiną pagalbą ir vienos arba daugiau dalyvaujančiųjų valstybių narių prašymu užtikrina grąžinimo operacijų koordinavimą arba organizavimą.

101 Kaip savo išvados 77 punkte konstatavo generalinė advokatė, iš visų šio sprendimo 96 ir 98–100 punktuose nurodytų nuostatų matyti, kad *Frontex* koordinuojamos bendros grąžinimo operacijos gali būti vykdomos tik dėl asmenų, dėl kurių priimti individualūs vykdytini sprendimai grąžinti, o direktyvos 2008/115 12 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad jie turi būti priimami raštu.

102 Taigi, atsižvelgiant į Reglamente 2016/1624 *Frontex* nustatytas konkrečias pareigas koordinuojant bendras grąžinimo operacijas, ši agentūra privalo patikrinti, ar tokie sprendimai yra priimti dėl visų asmenų, kuriuos valstybė narė ketina įtraukti į tokias operacijas, kad būtų užtikrinta, kad šios operacijos atitinka iš šio reglamento kylančius reikalavimus ir yra paisoma atitinkamų asmenų pagrindinių teisių, visų pirma negrąžinimo principo.

103 Taigi Bendrasis Teismas klaidingai nusprendė, kad *Frontex* neturėjo jokių pareigų, kiek tai susiję su sprendimais grąžinti, priimtais dėl asmenų, kurie įtraukti į šios agentūros koordinuojamą bendrą grąžinimo operaciją, motyvuodamas tuo, kad jos užduotis buvo tik teikti techninę ir operatyvinę paramą valstybėms narėms ir ji negalėjo vertinti sprendimų grąžinti pagrįstumo. Iš tiesų kaip savo išvados 79 punkte pažymėjo generalinė advokatė, tokių sprendimų buvimo patikrinimas nesusijęs su jų turinio vertinimu, todėl nepažeidžia išimtinės kompetencijos, kurią valstybės narės turi šioje srityje pagal Direktyvos 2008/115 6 straipsnio 1 dalį.

104 Be to, *Frontex* argumentai, kuriais ji grindžia teiginį, kad iš esmės neturi jokios pareigos šiuo klausimu, nėra reikšmingi.

105 Pirma, ESS 5 straipsnio 1 ir 2 dalyse įtvirtintas kompetencijos suteikimo principas, pagal kurį Sąjunga veikia tik neperžengdama kompetencijos, kuri jai suteikta siekiant Sutartyse nustatytų tikslų, ribų, visiškai nepažeidžia *Frontex* pareigos patikrinti, ar buvo priimti sprendimai grąžinti, nes ši pareiga jai nustatyta Reglamente 2016/1624, paisant valstybių narių kompetencijos.

106 Antra, ESS 4 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas lojalaus bendradarbiavimo principas, konkrečiai primintas Reglamento 2016/1624 9 straipsnyje, susijęs su *Frontex* ir už sienų valdymą bei grąžinimą atsakingų nacionalinių institucijų lojalaus bendradarbiavimo pareiga, neabejotinai yra labai svarbus šios agentūros ir nacionalinių institucijų, kaip Europos sienų ir pakrančių apsaugos pajėgų, santykiams.

107 Vis dėlto lojalaus bendradarbiavimo principas negali būti aiškinamas kaip leidžiantis *Frontex* išvengti konkrečių pareigų, kurios, koordinuojant bendras grąžinimo operacijas, jai nustatytos Reglamente 2016/1624, ir konkrečiai patikrinti, ar tokie sprendimai yra priimti dėl visų asmenų, kuriuos valstybė narė ketina įtraukti į tokias operacijas, kad būtų užtikrinta, kad šios operacijos atitinka iš šio reglamento kylančius reikalavimus ir yra paisoma atitinkamų asmenų pagrindinių teisių, visų pirma negrąžinimo principo.

108 Priešingai, lojalaus bendradarbiavimo pareiga, kuri taip pat tenka *Frontex*, yra tokia, kad ji sustiprina šias pareigas ir, be kita ko, skatina ją remti valstybes nares taip, kad vykdydamos tokias operacijas šios atliktų joms tenkančias užduotis visiškai laikydamosi Sąjungos teisės, visų pirma pagrindinių teisių.

109 Be to, klausimas, ar, kaip teigia *Frontex*, pagal lojalaus bendradarbiavimo principą, nesant ypatingų aplinkybių, valstybių narių pateiktiems dokumentams taikoma teisėtumo prezumpcija, šioje byloje neturi reikšmės. Iš tiesų, kaip per posėdį Teisingumo Teisme patvirtino ši agentūra, Graikijos valdžios institucijos prieš vykdant bendrą grąžinimo operaciją jai nepateikė asmenų, dėl kurių

buvo priimti sprendimai grąžinti, sąrašo, o tik perdavė nepateikusiųjų prieglobsčio prašymų sąrašą. Tačiau pastarasis sąrašas visiškai nesusijęs su klausimu dėl sprendimų grąžinti egzistavimo, kaip tai suprantama pagal Direktyvos 2008/115 6 straipsnio 1 dalį, todėl, net darant prielaidą, kad tokiam dokumentui gali būti taikoma teisėtumo prezumpcija, jis neleido *Frontex* preziumuoti, kad dėl apeliantų buvo priimti rašytiniai ir vykdytini sprendimai grąžinti.

110 Iš to, kas išdėstyta, matyti, kad skundžiamo sprendimo 66 punkte pateiktas Bendrojo Teismo vertinimas, pagal kurį iš esmės negali būti jokio priežastinio ryšio tarp *Frontex* elgesio ir šiame skundžiamo sprendimo punkte nurodytos tariamos žalos, grindžiamas klaidingu teiginiu, kad *Frontex* neturi pareigos tikrinti, ar dėl visų asmenų, kurie įtraukti į šios agentūros koordinuojamą bendrą grąžinimo operaciją, buvo priimtas sprendimas grąžinti.

111 Vis dėlto, priešingai, nei antrojo pagrindo pirmoje dalyje teigia apeliantai, tai, kad *Frontex* turi pareigą tai patikrinti, nereiškia, kad neišvengiamai egzistuoja priežastinis ryšys tarp galimo šios pareigos pažeidimo ir visos ar dalies apeliantų tariamai patirtos žalos.

112 Žinoma, tokio priežastinio ryšio egzistavimą reikia nagrinėti atsižvelgiant į šią pareigą patikrinti ir apskritai į *Frontex* nustatytas pareigas užtikrinti, kad bendros grąžinimo operacijos atitiktų iš Reglamento 2016/1624 kylančius reikalavimus ir būtų paisoma atitinkamų asmenų pagrindinių teisių. Vis dėlto šis nagrinėjimas turi būti atliekamas atsižvelgiant į visas reikšmingas faktines aplinkybes, kurias turi nustatyti Bendrasis Teismas, ir į reikiamus teisinius vertinimus.

113 Iš visa to, kas išdėstyta, matyti, kad apeliacinio skundo pirmojo pagrindo pirmos dalies pirmas priekaištas yra pagrįstas ir kad apeliacinio skundo antrojo pagrindo pirma dalis turi būti atmesta kaip nepagrįsta.

C. Dėl apeliacinio skundo antrojo pagrindo antros dalies

1. Šalių argumentai

114 Antrojo pagrindo antroje dalyje apeliantai kritikuoja skundžiamo sprendimo 66 punkte Bendrojo Teismo pateiktą vertinimą, kad atsakomybė už galimus jų pagrindinių teisių pažeidimus, padarytus vykdant grąžinamąjį skrydį į Turkiją, tenka tik Graikijos Respublikai.

115 Jie teigia, kad šis vertinimas, grindžiamas Reglamento 2016/1624 42 straipsnio 1 ir 2 dalimis, yra klaidingas, nes šios nuostatos susijusios tik su priimančiosios valstybės narės „žemesnio vykdomojo lygmens“ pareigūnų atsakomybe, o ne su *Frontex* atsakomybe už jos darbuotojų pareigų pagal šį reglamentą nevykdymą. Šiuo klausimu reikšminga nuostata yra minėto reglamento 60 straipsnio 3 dalis, susijusi su *Frontex* deliktine atsakomybe už žalą, kurią padaro jos padaliniai arba darbuotojai, eidami savo pareigas.

116 Apeliantų teigimu, dėl Bendrojo Teismo pateikto Reglamento 2016/1624 42 straipsnio 1 ir 2 dalių aiškinimo netenka prasmės šio reglamento 16, 22, 25, 26, 28 ir 34 straipsniai, *Frontex* elgesio kodekso 4 straipsnis ir Standartinės veiklos procedūros 1–5 etapai, sudarantys nuostatų rinkinį, kuriuo *Frontex* įpareigojama užtikrinti veiksmingą pagrindinių teisių laikymosi kontrolę. Toks aiškinimas taip pat pakenktų tinkamam Direktyvos 2008/115 8 straipsnio 6 dalies, pagal kurią valstybės narės numato veiksmingą priverstinio grąžinimo stebėsenos sistemą, taikymui.

117 Be to apeliantai pakartoja priekaištą dėl *Frontex* ir Graikijos Respublikos solidariosios atsakomybės, kaip jis nurodytas apeliacinio skundo pirmojo pagrindo pirmoje dalyje.

118 *Frontex* visų pirma mano, kad antrojo pagrindo antra dalis nereikšminga, nes skundžiamo sprendimo 66 punkte pateikti motyvai dėl Reglamento 2016/1624 42 straipsnio 1 ir 2 dalių yra pertekliniai.

119 Be to, priekaištas dėl solidariosios atsakomybės nepriimtinas, nes yra naujas.

120 Galiausiai antrojo pagrindo antra dalis, kurioje apeliantai pakartoja pirmojoje instancijoje pateiktus argumentus, susijusius su tariamais *Frontex* įgaliojimais, be kita ko, patikrinti, ar dėl asmenų, įtrauktų į bendro grąžinimo operaciją, buvo priimtas sprendimas grąžinti, yra nepagrįsta, nes Sąjungos teisės aktų leidėjas tokių įgaliojimų jai nesuteikė.

2. Teisingumo Teismo vertinimas

121 Pirma, dėl to, kad antrojo pagrindo antra dalis tariamai nereikšminga, reikia pažymėti, kad iš šio sprendimo 110 punkto matyti, jog Bendrojo Teismo vertinimas, pagal kurį bet koks priežastinis ryšys tarp elgesio, dėl kurio priekaištaujama *Frontex*, ir apeliantų nurodytos žalos, turi būti atmestas, nes ši agentūra neturi jokios pareigos tikrinti, ar yra priimtas sprendimas grąžinti dėl asmenų, kurie įtraukti į šios agentūros koordinuojamą bendrą grąžinimo operaciją, yra teisiniu požiūriu klaidingas. Taigi ši dalis, susijusi su papildoma teisės klaida, kurią Bendrasis Teismas padarė iš esmės nusprendęs, kad atsakomybė už galimus pagrindinių teisių pažeidimus, padarytus vykdant grąžinamąjį skrydį, tenka tik priimančiajai valstybei narei, nėra nereikšminga.

122 Antra, dėl pakartoto priekaišto, grindžiamo *Frontex* ir Graikijos Respublikos solidariąja atsakomybe, pažymėtina, kad jis nepriimtinas dėl šio sprendimo 83–87 punktuose išdėstytų priežasčių.

123 Galiausiai, trečia, dėl antrojo pagrindo antros dalies pagrįstumo reikia pažymėti, kad, kaip matyti iš skundžiamo sprendimo 66 punkto paskutinės sakinio dalies, Bendrasis Teismas iš esmės nusprendė, kad pagal Reglamento 2016/1624 42 straipsnio 1 dalį už grąžinamąjį skrydį į Turkiją iš principo atsakinga priimančioji valstybė narė, išskyrus atvejus, kai ji pagal šio straipsnio 2 dalį gali kreiptis į būrio nario buveinės valstybę narę, kad ji atlygintų jo dėl didelio neatsargumo arba tyčia padarytą žalą.

124 Taip Bendrasis Teismas implicitiškai nusprendė, kad *Frontex* neturi jokių pareigų, kiek tai susiję su galimais pagrindinių teisių pažeidimais, padarytais per grąžinamąjį skrydį vykdant bendrą grąžinimo operaciją. Todėl tokie pažeidimai jokiu atveju negali būti priskirti jai ir atitinkamai negali būti jokio priežastinio ryšio tarp elgesio, dėl kurio priekaištaujama *Frontex*, ir neturtinės žalos, kurią apeliantai tariamai patyrė dėl jų pagrindinių teisių pažeidimo per grąžinamąjį skrydį į Turkiją.

125 Šiuo klausimu reikia konstatuoti, kad Bendrasis Teismas teisingai nusprendė, jog Reglamento 2016/1624 42 straipsnio 1 dalyje nustatytas principas, kad, kai Europos sienų ir pakrančių apsaugos pajėgų būriai veikia priimančiojoje valstybėje narėje, ji laikoma atsakinga už bet kokią šių būrių narių padarytą žalą. Ši atsakomybė atitinka šio reglamento 21 straipsnio 1 dalyje ir 40 straipsnio 3 dalyje įtvirtintą taisyklę, pagal kurią būrių nariai gauna

priimančiosios valstybės narės nurodymus ir gali vykdyti užduotis, taip pat naudotis įgaliojimais tik pagal priimančiosios valstybės narės sienos apsaugos pareigūnų arba su grąžinimu susijusias užduotis vykdančių darbuotojų nurodymus ir paprastai – jiems dalyvaujant.

126 Vis dėlto Reglamento 2016/1624 42 straipsnio 1 dalis negali būti aiškinama taip, kad priimančiosios valstybės narės atsakomybė visiškai pašalina bet kokią *Frontex* atsakomybę už galimus pagrindinių teisių pažeidimus grąžinimo metu.

127 Iš tiesų pagal šio reglamento 60 straipsnio 3 dalį *Frontex* turi prisiimti deliktinę atsakomybę už bet kokią žalą, kurią padaro jos padaliniai ar darbuotojai, eidami savo pareigas, vadovaujantis tais pačiais principais, kurie taikomi Sąjungos deliktinei atsakomybei. Todėl negalima *a priori* atmesti atsakomybės sutapties galimybės.

128 Tokiomis aplinkybėmis, kokios susiklostė šioje byloje, *Frontex* atsakomybė galėtų būti atmesta tik tuo atveju, jei būtų nustatyta, kad nurodyti pažeidimai tikrai nesusiję su jokiais neteisėtais *Frontex* padalinių ar darbuotojų veiksmais ar neveikimu arba kad šios agentūros pažeidimai, kuriais remiamasi, bet kuriuo atveju nesusiję su nurodyta žala.

129 Nagrinėjamu atveju taip nėra.

130 Kaip matyti iš šio sprendimo 96–102 punktų, pagal Reglamentą 2016/1624 *Frontex* nustatomos pareigos, be kita ko, užtikrinti, kad būtų paisoma pagrindinių teisių vykdant jos koordinuojamas grąžinimo operacijas, kurios, viena vertus, išplaukia ir bendrosios Europos sienų ir pakrančių apsaugos pajėgų, kurių dalis yra *Frontex*, pareigos garantuoti pagrindinių teisių apsaugą vykdant šios agentūros užduotis pagal šį reglamentą ir, kita vertus, *Frontex* pareigos veiksmingai stebėti, ar vykdant bet kokią jos veiklą laikomasi pagrindinių teisių. Konkrečiai kalbant, visos šios pareigos turi būti įgyvendintos, be kita ko, pasitelkiant minėto reglamento 16 straipsnyje numatytą veiklos planą, kurį *Frontex* turi parengti dėl kiekvienos bendros grąžinimo operacijos ir kuris yra privalomas visoms šioje operacijoje dalyvaujančioms šalims, o to paties reglamento 21 straipsnio 1 ir 3 dalyse nurodyta, kad vadovaudamasi tuo planu priimančioji valstybė narė duoda nurodymus Europos sienų ir pakrančių apsaugos pajėgų būriams, siuntimo laikotarpiu prižiūrint *Frontex* koordinavimo pareigūnui.

131 Be to, pagal Reglamento 2016/1624 21 straipsnio 2 dalį *Frontex* per savo koordinavimo pareigūną gali pranešti priimančiajai valstybei narei savo nuomonę dėl jos duotų nurodymų. Šio reglamento 20 straipsnio 1 dalis numato *Frontex* galimybę kartu su koordinavimo pareigūnais į bendras grąžinimo operacijas siųsti iš savo darbuotojų paskirtus ekspertus.

132 Iš to, kas išdėstyta, matyti, kad pagal Reglamentą 2016/1624 *Frontex* prisiima visas pareigas, kuriomis siekiama užtikrinti, kad vykdant bendras grąžinimo operacijas būtų paisoma pagrindinių teisių. Todėl *a priori* negalima atmesti galimybės, kad šių pareigų pažeidimas, kurį padarė jos padaliniai ar darbuotojai per konkrečią operaciją, galėjo prisidėti prie to, kad per grąžinamąjį skrydį buvo pažeistos išsiunčiamų asmenų pagrindinės teisės. Šiuo klausimu neturi reikšmės tai, kad pagal Direktyvos 2008/115 8 straipsnio 6 dalį, kaip nurodyta ir Reglamento 2016/1624 29 straipsnio 4 dalyje, už priverstinio grąžinimo stebėseną atsakingos valstybės narės. Iš tiesų pagal šio reglamento 28 straipsnio 1 dalį *Frontex* teikiama pagalba arba jos užtikrinamas grąžinimo operacijų koordinavimas ar organizavimas turi būti vykdomi pagal šią direktyvą ir, remiantis minėtu reglamentu, *Frontex* prisiima priežiūros pareigas, kurios yra papildomos, palyginti su valstybių narių pareigomis.

133 Be to, kadangi *Frontex* darbuotojai patys dalyvauja arba gali dalyvauti tokiose operacijose, nesvarbu, ar kaip koordinuojantys pareigūnai, ar kaip ekspertai, kurie paskirti vykdant šias operacijas, taip pat negalima *a priori* atmesti galimybės, kad šių pareigūnų neteisėti veiksmai ar neveikimas gali būti priežastiniu ryšiu susiję su tokiais pagrindinių teisių pažeidimais.

134 Iš viso to, kas išdėstyta, matyti, kad apeliacinio skundo antrojo pagrindo antra dalis yra pagrįsta.

D. Dėl apeliacinio skundo trečiojo pagrindo

135 Trečiąjį pagrindą, kuris iš esmės susijęs su skundžiamo sprendimo 67–71 punktais, sudaro dvi dalys. Pirmoji dalis susijusi su Bendrojo Teismo vertinimu, kad nurodyta turtinė ir neturtinė žala, patirta dėl apeliantų laikino įsikūrimo Turkijoje ir jų pabėgimo į Iraką, o vėliau – apsigyvenimo šioje šalyje, neturi tiesioginio priežastinio ryšio su elgesiu, dėl kurio priekaištaujama *Frontex*. Antra dalis susijusi su panašiu Bendrojo Teismo vertinimu dėl apeliantų tariamai patirtos turtinės žalos, susijusios su teisinės pagalbos išlaidomis, patirtomis dėl jų šiai agentūrai pateiktų skundų.

1. Dėl apeliacinio skundo trečiojo pagrindo pirmos dalies

a) Šalių argumentai

136 Apeliacinio skundo trečiojo pagrindo pirmoje dalyje, kurią sudaro keturi priekaištai, apeliantai teigia, kad Bendrasis Teismas padarė teisės klaidų, kai skundžiamo sprendimo 67–69 punktuose priėjo prie išvados, kad turtinę ir neturtinę žalą, susijusią su jų laikinu įsikūrimu Turkijoje ir pabėgimu į Iraką, lėmė jų pačių pasirinkimas, o ne elgesys, dėl kurio priekaištaujama *Frontex*, todėl apeliantai šiuo klausimu neįrodė pakankamai tiesioginio priežastinio ryšio tarp nurodytos žalos ir tokio *Frontex* elgesio.

137 Pirma, apeliantai teigia, kad Bendrasis Teismas neteisingai taikė Teisingumo Teismo jurisprudenciją dėl priežastinio ryšio, kai nukentėjęs asmuo elgėsi nerūpestingai arba toks buvo jo paties pasirinkimas. Iš tiesų nukentėjusio asmens prisidėjimas prie žalos atsiradimo gali tik apriboti žalos, kurią turi atlyginti Sąjunga, dydį, tačiau negali būti laikomas priežastinio ryšio nutrūkimo priežastimi.

138 Antra, Bendrasis Teismas iš esmės padarė teisės klaidą, kai neatsižvelgė į apeliantų, kaip prieglobsčio prašytojų, pažeidžiamumą, kaip to reikalaujama pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 3 straipsnį ir Chartijos 4 straipsnį, nors dėl šio pažeidžiamumo jie neturėjo realios pasirinkimo laisvės, kiek tai susiję su jų sprendimu pabėgti į Iraką.

139 Trečia, apeliantai tvirtina, kad vertindamas, ar jie turėjo pasirinkimo galimybę, Bendrasis Teismas padarė įvairių klaidingų faktinių konstatavimų ir vertinimų.

140 Galiausiai, ketvirta, jie pakartoja priekaištą dėl *Frontex* ir Graikijos Respublikos solidariosios atsakomybės, kaip jis suformuluotas apeliacinio skundo pirmajame pagrinde ir nurodytas šio sprendimo 71 ir 72 punktuose.

141 *Frontex* pirmiausia iš esmės teigia, kad apeliantų argumentai, pateikti visų pirma trečiojo pagrindo pirmojoje dalyje, nepriimtini, nes juose yra įvairių teiginių, kuriais jie siekia užginčyti Bendrojo Teismo nustatytas faktines aplinkybes, tvirtindami, kad atitinkama žala nėra jų pačių pasirinkimo pasekmė.

142 Tada ji nurodo, kad priekaištas dėl solidariosios atsakomybės taip pat nepriimtinas, nes naujas.

143 Galiausiai bet kuriuo atveju *Frontex* ginčija trečiojo pagrindo pirmos dalies pagrįstumą ir teigia, kad apeliantai remiasi jurisprudencija, kuri šioje byloje neturi reikšmės, nes susijusi su situacijomis, kai tiek Sąjunga, tiek žalą patyrusi šalis prisidėjo prie žalos atsiradimo, nors skundžiamame sprendime Bendrasis Teismas padarė išvadą, kad atitinkama žala atsirado tik dėl apeliantų pasirinkimų.

b) Teisingumo Teismo vertinimas

144 Pirmiausia dėl trečiojo apeliacinio skundo pirmos dalies trečiojo priekaišto priimtinumo reikia nurodyti, kad iš SESV 256 straipsnio 1 dalies antros pastraipos ir iš Europos Sąjungos Teisingumo Teismo statuto 58 straipsnio pirmos pastraipos matyti, kad tik Bendrasis Teismas yra kompetentingas nustatyti faktines aplinkybes, išskyrus atvejus, kai jo išvados iš esmės neatitinka jam pateiktų bylos dokumentų, ir įvertinti šias faktines aplinkybes. Taigi faktinių aplinkybių vertinimas nėra Teisingumo Teismo kontrolei pateiktinas teisės klausimas, nebent būtų iškraipyti Bendrajam Teismui pateikti įrodymai (2020 m. birželio 25 d. Sprendimas *CSUE / KF*, C-14/19 P, EU:C:2020:492, 103 ir 104 punktai ir juose nurodyta jurisprudencija).

145 Šiuo priekaištu apeliantai ginčija Bendrojo Teismo vertinimus, susijusius su tuo, kad jie nesilaikė Turkijos valdžios institucijų jiems išduotame laikinajame kelionės leidime pateiktų nurodymų ir savo baime būti išsiųstiems į Siriją dėl šio nesilaikymo. Taip jie siekia užginčyti skundžiamame sprendime pateiktas tam tikras faktines išvadas, tačiau nenurodo, kad jos yra iškraipytos. Todėl trečiasis priekaištas yra nepriimtinas.

146 Ketvirtasis priekaištas, grindžiamas *Frontex* ir Graikijos Respublikos solidariąja atsakomybe, taip pat nepriimtinas dėl šio sprendimo 83–87 punktuose išdėstytų priežasčių.

147 Antra, dėl apeliacinio skundo trečiojo pagrindo pirmos dalies dviejų pirmųjų priekaištų esmės reikia priminti, kad skundžiamo sprendimo 67 ir 68 punktuose pabrėžęs, kad nurodyta žala turėjo būti tiesiogiai susijusi su elgesiu, dėl kurio priekaištaujama, Bendrasis Teismas nusprendė, kad žala, susijusi su apeliantų laikinu apsigyvenimu Turkijoje ir pabėgimu į Iraką, atsirado dėl jų pačių padarytų pasirinkimų. Grįsdamas šį vertinimą jis konstatavo, pirma, kad jų įsikūrimą Sarudžoje lėmė jų pasirinkimas nesilaikyti Turkijos valdžios institucijų nurodymų, o antra, jų pabėgimas į Iraką buvo jų baimės būti šių institucijų grąžintiems į Siriją dėl nurodymų nesilaikymo pasekmė.

148 Reikia priminti, kad pagal šio sprendimo 60 punkte nurodytą Teisingumo Teismo suformuotą jurisprudenciją tam, kad kiltų Sąjungos deliktinė atsakomybė, turi būti tiesioginis priežastinis ryšys tarp elgesio, dėl kurio priekaištaujama, ir nurodytos žalos.

149 Šiuo klausimu Teisingumo Teismas jau turėjo progą patikslinti, kad nei SESV 340 straipsnio antra pastraipa, nei bendrieji valstybių narių teisės principai, į kuriuos daroma nuoroda šiame straipsnyje, negali pateisinti pareigos atlyginti bet kokias, net ir netiesiogines, žalingas neteisėto akto pasekmes (šiuo klausimu žr. 1979 m. spalio 4 d. Sprendimo *Dumortier ir kt. / Taryba*, 64/76, 113/76, 167/78, 239/78, 27/79, 28/79 ir 45/79, EU:C:1979:223, 21 punktą).

150 Iš tiesų tiesioginis priežastinio ryšio pobūdis turi būti suprantamas ne siaurai, o taip, kad žala turi pakankamai tiesiogiai kilti dėl neteisėto institucijų elgesio (šiuo klausimu žr. 1979 m. spalio 4 d. Sprendimo *Dumortier ir kt. / Taryba*, 64/76, 113/76, 167/78, 239/78, 27/79, 28/79 ir 45/79, EU:C:1979:223, 21 punktą ir 2017 m. gegužės 30 d. Sprendimo *Safa Nicu Sepahan / Taryba*, C-45/15 P, EU:C:2017:402, 61 punktą). Taigi priežastinio ryšio tarp skundžiamo elgesio ir nurodytos žalos sąlyga susijusi su pakankamai tiesioginio priežastinio ryšio buvimu, todėl elgesys, dėl kurio priekaištaujama, turi būti lemiama nurodytos žalos priežastis (2018 m. gruodžio 13 d. Sprendimo *Europos Sąjunga / Gascogne Sack Deutschland ir Gascogne*, C-138/17 P ir C-146/17 P, EU:C:2018:1013, 22 punktas ir 2019 m. rugsėjo 5 d. Sprendimo *Europos Sąjunga / Guardian Europe ir Guardian Europe / Europos Sąjunga*, C-447/17 P ir C-479/17 P, EU:C:2019:672, 32 punktas).

151 Be to, šį ryšį gali nutraukti nukentėjusiojo asmens veiksmai, kurie įsiterpia tarp skundžiamo elgesio ir tariamos žalos, kai jie yra lemiama šios žalos atsiradimo priežastis (šiuo klausimu žr. 2010 m. kovo 18 d. Sprendimo *Trubowest Handel ir Makarov / Taryba ir Komisija*, C-419/08 P, EU:C:2010:147, 61 punktą).

152 Toks veiksmas gali būti, be kita ko, nukentėjusio asmens sprendimas, tačiau su sąlyga, kad tas sprendimas jam nebuvo privalomas (šiuo klausimu žr. 2009 m. liepos 16 d. Sprendimo *Komisija / Schneider Electric*, C-440/07 P, EU:C:2009:459, 205 punktą ir 2018 m. gruodžio 13 d. Sprendimo *Europos Sąjunga / Gascogne Sack Deutschland ir Gascogne*, C-138/17 P ir C-146/17 P, EU:C:2018:1013, 31 punktą).

153 Taigi iš šio sprendimo 148–152 punktuose primintos jurisprudencijos matyti, kad Bendrasis Teismas nepadarė teisės klaidos, kai, pirma, skundžiamo sprendimo 67 punkte nurodė, kad tai, jog skundžiamas elgesys buvo būtina sąlyga žalai atsirasti, t. y. be tokio elgesio ji nebūtų atsiradusi, nepakanka priežastiniam ryšiui nustatyti, ir, antra, šiuo atveju išnagrinėjo galimybę, kad priežastinis ryšys tarp *Frontex* elgesio, dėl kurio priekaištaujama, ir atitinkamos žalos buvo nutrauktas tam tikrais apeliantų veiksmais.

154 Vis dėlto toks nagrinėjimas būtinai turi būti atliekamas *in concreto*, atsižvelgiant į visas reikšmingas aplinkybes, apibūdinančias nukentėjusio asmens padėtį.

155 Taigi, nors iš ūkio subjektų, turinčių patirties valdant su jų įprasta veikla susijusią riziką, galima tikėtis visiškai racionalaus sprendimų priėmimo (šiuo klausimu žr. 2009 m. liepos 16 d. Sprendimo *Komisija / Schneider Electric*, C-440/07 P, EU:C:2009:459, 200–206 punktus ir 2018 m. gruodžio 13 d. Sprendimo *Europos Sąjunga / Gascogne Sack Deutschland ir Gascogne*, C-138/17 P ir C-146/17 P, EU:C:2018:1013, 23–31 punktus), toks elgesys negali būti laikomas bendruoju kriterijumi, ypač kai kalbama apie fizinius asmenis.

156 Tai ypač pasakytina apie šeimos narius, kurie pabėgo iš savo kilmės šalies ieškodami tarptautinės apsaugos ir susidūrė su išskirtinėmis aplinkybėmis ir negalimais numatyti pavojais. Iš tiesų prieglobsčio prašytojai dėl savo migracijos patirties ir galimų anksčiau patirtų trauminių

išgyvenimų gali būti itin pažeidžiami (2021 m. lapkričio 18 d. EŽTT sprendimo *M. H ir kiti prieš Kroatiją*, CE:ECHR:2021:1118JUD001567018, 207 punktas), ir šis pažeidžiamumas gali turėti įtakos jų sprendimams.

157 Taigi tokioje išskirtinėje situacijoje priežastinis ryšys tarp elgesio, dėl kurio priekaištaujama *Frontex*, ir nurodytos žalos gali išlikti, nepaisant nukentėjusiosios šalies sprendimo, kuris įsiterpė tarp to elgesio ir tos žalos, kai šis sprendimas, nors ir nėra vienintelė galima reakcija, gali būti laikomas pagrįsta reakcija, atsižvelgiant į visas šią situaciją apibūdinančias aplinkybes.

158 Ši išvada juo labiau darytina situacijoje, kai prieglobsčio prašytojai buvo išsiųsti į šalį, kurioje egzistuoja konkreti negrąžinimo principo pažeidimo grėsmė.

159 Šiuo klausimu reikia pažymėti, kad apeliantai Bendrajame Teisme teigė, kad jų sprendimo vykti į Erbilį priežastis – baimė, kad Turkijos valdžios institucijos juos grąžins į Siriją, atsižvelgiant į tai, kad jie suprato, jog pagal Turkijos įstatymus ir praktiką tarptautinės apsaugos siekiantys Sirijos piliečiai grąžinami į Siriją, pažeidžiant negrąžinimo principą; šią aplinkybę jie bandė įrodyti remdamiesi jų ieškinyje Bendrajam Teismui nurodyta ekspertize, kurią vertinti gali tik tas teismas.

160 Reikia konstatuoti, kad skundžiamame sprendime apeliantų sprendimus po to, kai jie buvo išsiųsti į Turkiją, Bendrasis Teismas kvalifikavo kaip „jų pačių pasirinkimą“, konkrečiai neišnagrinėjęs aplinkybių, kuriomis jie taip pasirinko, – ypač jų šeiminės padėties, pažeidžiamumo ir galimos išsiuntimo į Siriją grėsmės, – tam, kad nustatytų, ar, atsižvelgiant į šias aplinkybes, tokie sprendimai galėjo būti laikomi pagrįstais.

161 Vadinasi, Bendrasis Teismas padarė teisės klaidą, kai skundžiamo sprendimo 69 punkte padarė išvadą, kad atitinkama žala negali būti laikoma tiesiogiai susijusia su *Frontex* elgesiu, dėl kurio jai priekaištaujama, būtent dėl apeliantų pasirinkimų po ginčijamos grąžinimo operacijos, konkrečiai neįvertinęs šių pasirinkimų pagrįstumo, atsižvelgiant į visas aplinkybes, apibūdinančias kontekstą, kuriam esant jie buvo padaryti.

162 Taigi, apeliacinio skundo trečiojo pagrindo pirma dalis, kiek tai susiję su antruoju priekaištu, yra pagrįsta, o likusi jos dalis turi būti atmesta kaip nepriimtina arba kaip nepagrįsta.

2. Dėl apeliacinio skundo trečiojo pagrindo antros dalies

a) Šalių argumentai

163 Apeliacinio skundo trečiojo pagrindo antroje dalyje apeliantai teigia, kad Bendrasis Teismas padarė teisės klaidą, kai skundžiamo sprendimo 70 punkte pripažino, kad jie patys pasirinko pasinaudoti advokatų pagalba teikdami skundą *Frontex*, todėl nėra priežastinio ryšio tarp elgesio, dėl kurio priekaištaujama *Frontex*, ir su šia pagalba susijusių išlaidų. Iš tiesų šios bylos aplinkybėmis minėta pagalba buvo būtina, nes apeliantai nėra Sąjungos piliečiai, negali bendrauti nė viena iš Sąjungos oficialiųjų kalbų ir buvo itin pažeidžiami.

164 Apeliantai priduria, kad Bendrasis Teismas turėjo nuspręsti, jog minėtos teisinės pagalbos išlaidos bent didžiąja dalimi buvo patirtos, dėl to, kad *Frontex* jų skundus nagrinėjo aplaidžiai: tai buvo atliekama pernelyg lėtai, skundų nagrinėjimo mechanizmas buvo neveiksmingas, taip pat buvo pažeisti gero administravimo principas ir jų teisė į veiksmingą teisinės gynybos priemonę, taip pat Reglamento 2016/1624 72 straipsnis.

165 *Frontex* mano, kad ši dalis nepriimtina, nes klausimas, ar teisinis atstovavimas nagrinėjant *Frontex* pateiktus skundus buvo būtinas, susijęs su faktinių aplinkybių vertinimu, kuris neturėtų būti nagrinėjamas apeliaciniame procese.

b) Teisingumo Teismo vertinimas

166 Apeliacinio skundo trečiojo pagrindo antroje dalyje apeliantai iš esmės priekaištauja Bendrajam teismui dėl to, kad jis neteisingai įvertino būtinybę jiems pasinaudoti advokatų pagalba, *Frontex* nagrinėjant jų pateiktus skundus pagal Reglamento 2016/1624 72 straipsnyje numatytą skundų nagrinėjimo mechanizmą, taigi ir priežastinį ryšį tarp elgesio, dėl kurio priekaištaujama *Frontex*, t. y. susijusio su tariamu jų pagrindinių teisių pažeidimu, priskiriamu šiai agentūrai, ir žalos, kuri atsirado dėl šios pagalbos išlaidų.

167 Skundžiamo sprendimo 70 punkte Bendrasis Teismas pripažino, kad, kai vykstant ikiteisminei procedūrai asmuo neprivalo būti atstovaujamas advokato arba patarėjo, nėra priežastinio ryšio tarp tariamos žalos, t. y. tokio atstovavimo išlaidų, ir elgesio, dėl kurio gali būti reiškiami priekaištai atitinkamai institucijai ar organui. Kadangi šiuo atveju kreipimasis į advokatą priklauso nuo atitinkamo asmens pasirinkimo, jis negali būti priskirtas atitinkamai institucijai ar organui.

168 Šiuo klausimu Teisingumo Teismas yra nusprendęs, kad turi būti daromas skirtumas tarp išlaidų advokato konsultacijoms administracinio skundo nagrinėjimo etape arba kreipiantis į Europos ombudsmeną ir advokato honorarų, patirtų per teismo procesą (1978 m. kovo 9 d. Sprendimo *Herpels / Komisija*, 54/77, EU:C:1978:45, 45 punktas ir 2007 m. birželio 28 d. Sprendimo *Internationaler Hilfsfonds / Komisija*, C-331/05 P, EU:C:2007:390, 25 punktas).

169 Vis dėlto, nors bylose, kuriose priimti pirmesniame punkte nurodyti sprendimai, Teisingumo Teismas pripažino, kad kreipimasis dėl advokato pagalbos buvo „jų pačių pasirinkimas“ (1978 m. kovo 9 d. Sprendimo *Herpels / Komisija*, 54/77, EU:C:1978:45, 48 punktas) arba suinteresuotųjų asmenų „laisvas pasirinkimas“ (2007 m. birželio 28 d. Sprendimo *Internationaler Hilfsfonds / Komisija*, C-331/05 P, EU:C:2007:390, 27 punktas), tai buvo padaryta atsižvelgiant į kiekvienos iš šių procedūrų ypatybes, o ne remiantis principiniu administracinių skundų ar alternatyvių ginčų sprendimo būdų supratimu.

170 Nagrinėjamu atveju reikia konstatuoti, pirma, kad Reglamento 2016/1624 72 straipsnyje įtvirtintas skundų nagrinėjimo mechanizmas nėra Sąjungos piliečių teisė, kuria siekiama pašalinti netinkamo administravimo atvejus siekiant bendrojo intereso. Priešingai, pagal šio reglamento 72 straipsnio 2 ir 3 dalis juo gali pasinaudoti tik asmenys, kuriuos tiesiogiai paveikė, be kita ko, grąžinimo operacijose dalyvaujančių pareigūnų veiksmai, ir kurie mano, kad tais veiksmais buvo konkrečiai pažeistos jų pagrindinės teisės.

171 Antra, nors pagrindinių teisių pareigūnas savo užduotis vykdo nepriklausomai, jis tai daro būdamas *Frontex* organizacinės struktūros dalimi. Be to, į jį kreipėsi asmuo, kuris, kaip nurodyta šio sprendimo 156 punkte, buvo itin pažeidžiamas ir tokiomis aplinkybėmis, kaip susiklostė nagrinėjamoje byloje, siekdamas pranešti apie konkretų pagrindinės teisės pažeidimą, kurį lėmė pačios *Frontex* darbuotojų veiksmai.

172 Trečia, Reglamento 2016/1624 72 straipsnyje įtvirtintu skundų nagrinėjimo mechanizmu neužtikrinama, kad skundą pateikęs asmuo tam tikru momentu galės pasinaudoti garantijomis, susijusiomis su teise į veiksmingą teisinę gynybą, įskaitant gauti teisinę pagalbą, būti ginamam ir

atstovaujamam, kaip tai užtikrinama Chartijos 47 straipsnio antroje pastraipoje. Priešingai nei administracinio skundo nagrinėjimo procedūra, nagrinėta byloje, kurioje priimtas 1978 m. kovo 9 d. Sprendimas *Herpels / Komisija* (54/77, EU:C:1978:45), šis skundų nagrinėjimo mechanizmas, kaip matyti iš šio reglamento 50 konstatuojamosios dalies, nėra išankstinė kreipimosi į teismą sąlyga.

173 Iš to, kas išdėstyta šio sprendimo 167–172 punktuose, matyti, kad Bendrasis Teismas padarė teisės klaidą, kai skundžiamo sprendimo 70 punkte nusprendė, kad iš principo, kai advokato ar patarėjo atstovavimas per ikiteisminę procedūrą nėra privalomas, nėra priežastinio ryšio tarp tokio atstovavimo išlaidų ir elgesio, dėl kurio galėtų būti reiškiami priekaištai atitinkamai institucijai ar organui.

174 Taigi, apeliacinio skundo trečiojo pagrindo antra dalis yra pagrįsta.

E. Dėl apeliacinio skundo ketvirtojo pagrindo

1. Šalių argumentai

175 Apeliacinio skundo ketvirtajame pagrinde, susijusiame su skundžiamo sprendimo 44–46 punktais, apeliantai iš esmės teigia, kad atmetęs kaip nepriimtinus tam tikrus jų pirmojoje instancijoje pateiktus dokumentus, t. y. dubliko C.1 ir C.3–C.6 priedus bei dokumentą E.1, Bendrasis Teismas pažeidė jo procedūros reglamento 85 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą šalių rungimosi principą.

176 Jie tvirtina, kad minėto 85 straipsnio 2 dalis netaikoma naujiems įrodymams ir pasiūlymų pateikti įrodymų papildymui, jeigu jie pateikiami atsakant į kitos šalies atsiliepime į ieškinį išdėstytus argumentus. Tai juo labiau pasakytina apie viešai prieinamą dokumentą, kuriuo apeliantai grindė savo argumentus ir kurio įrodomoji vertė buvo užginčyta *Frontex* atsiliepime į ieškinį. Taigi, Bendrasis Teismas turėjo nuspręsti, kad dubliko C.1 ir C.4–C.6 priedai laikytini „paneigiamaisiais įrodymais“, o dubliko C.3 priedas – įrodymų „papildymu“. Dėl E.1 dokumento, pažymėtina, kad nors jis buvo pateiktas pasibaigus rašytinei proceso daliai, Bendrasis Teismas turėjo konstatuoti, kad jo pateikimas negalėjo pažeisti *Frontex* teisės į gynybą, nes tai buvo šios agentūros dokumentas.

177 *Frontex*, pirma, teigia, kad ketvirtasis pagrindas yra netinkamas, nes apeliantai jame nurodo, kad tai, ar atitinkami dokumentai buvo pridėti prie Bendrojo Teismo bylos medžiagos, neturėjo jokios įtakos jų ieškinio dėl žalos atlyginimo baigčiai.

178 Antra, *Frontex* mano, kad šie dokumentai nebuvo paneigiamieji įrodymai, ir pabrėžia, kad Bendrasis Teismas nustatė, kad apeliantai nepagrindė minėtų dokumentų pateikimo atsiliepimo į ieškinį etape.

2. Teisingumo Teismo vertinimas

179 Pirma, dėl apeliacinio skundo ketvirtojo pagrindo tariamo netinkamumo, reikia pažymėti, kad apeliantų nuomonė, jog atitinkami dokumentai neturėjo lemiamos reikšmės jų ieškinio dėl atlyginimo baigčiai, neturi įtakos jų teisei juos pateikti Bendrajam Teismui, jeigu jie priimtini. Iš tiesų ši teisė nesusijusi su objektyviu jų būtinumu nagrinėjant bylą, nes kiekviena šalis savo

nuožiūra sprendžia, ar dokumentai, kuriuos ji ketina pateikti, siekdama pagrįsti savo poziciją ar pateikti paaiškinimų Bendrajam Teismui, yra naudingi. Taigi, priešingai, nei teigia *Frontex*, šis pagrindas nėra netinkamas.

180 Dėl šio pagrindo pagrįstumo, reikia pažymėti, kad Bendrojo Teismo procedūros reglamento 76 straipsnio f punkte ir 85 straipsnio 1 dalyje nustatyta taisyklė, pagal kurią šalys turi pateikti įrodymus arba pasiūlymus pateikti įrodymų pirmą kartą pasikeisdamos pareiškimais. Tai yra procesinės teisės praradimo taisyklė (šiuo klausimu žr. 2020 m. rugsėjo 16 d. Sprendimo *BP / FRA*, C-669/19 P, EU:C:2020:713, 41 punktą ir 2023 m. lapkričio 23 d. Sprendimo *Ryanair ir Airport Marketing Services*, C-758/21 P, EU:C:2023:917, 43 punktą).

181 Šiose nuostatose atsižvelgiama į rungimosi ir šalių procesinio lygiateisiškumo principus, taip pat į teisę į teisingą bylos nagrinėjimą. Iš tiesų jos įpareigoja informuoti kitas šalis apie įrodymus, kuriais grindžiami ginami teiginiai ir skirtos toms šalims padėti tinkamai parengti atsiliepimą į ieškinį ar dubliką, laikantis minėtų principų ir teisės. Be to, reikalavimas pateikti įrodymus ir pasiūlymus pateikti įrodymų pirmojoje proceso stadijoje taip pat grindžiamas gero teisingumo vykdymo tikslu, nes greitai parengus bylos medžiagą nagrinėti sudaromos sąlygos išnagrinėti bylą per protingą terminą (šiuo klausimu žr. 2005 m. balandžio 14 d. Sprendimo *Gaki-Kakouri / Teisingumo Teismas*, C-243/04 P, EU:C:2005:238, 30 punktą ir 2023 m. lapkričio 23 d. Sprendimo *Ryanair ir Airport Marketing Services*, C-758/21 P, EU:C:2023:917, 41 punktą).

182 Nukrypstant nuo Bendrojo Teismo procedūros reglamento 76 straipsnio f punkte ir 85 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos pagrindinės taisyklės, šio 85 straipsnio 2 dalyje šalims vis dėlto leidžiama pateikti įrodymų ar pasiūlymų pateikti įrodymų antrą kartą pasikeičiant pareiškimais, su sąlyga, kad vėlavimas pateikti šiuos įrodymus ar pasiūlymus pateikti įrodymų yra pagrįstas.

183 Minėtoje 85 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas reikalavimas užtikrinti teisingą bylos nagrinėjimą ir, konkrečiau kalbant, šalies, kuri ketina šioje stadijoje pateikti tam tikrus įrodymus ar pasiūlymus pateikti įrodymų, teisę į gynybą, o toks pateikimas gali būti pateisinamas, be kita ko, tuo, kad ši šalis negalėjo anksčiau turėti tų įrodymų, arba tuo, kad, kitai šaliai įrodymus pateikus pavėluotai, būtina papildyti bylos medžiagą siekiant užtikrinti rungimosi principo laikymąsi (šiuo klausimu žr. 2005 m. balandžio 14 d. Sprendimo *Gaki-Kakouri / Teisingumo Teismas*, C-243/04 P, EU:C:2005:238, 33 punktą ir 2023 m. lapkričio 23 d. Sprendimo *Ryanair ir Airport Marketing Services*, C-758/21 P, EU:C:2023:917, 42 ir 43 punktus).

184 Kadangi vėlavimas pateikti įrodymų ar pasiūlymų pateikti įrodymų turi būti pagrįstas, Bendrasis Teismas turi teisę patikrinti šio vėlavimo priežasties pagrįstumą ir, atsižvelgiant į konkretų atvejį, šių įrodymų ar pasiūlymų pateikti įrodymų turinį, taip pat prireikus juos atmesti, jei pavėluotas jų pateikimas nėra tinkamai teisiškai pagrįstas ar motyvuotas (šiuo klausimu žr. 2020 m. rugsėjo 16 d. Sprendimo *BP / FRA*, C-669/19 P, EU:C:2020:713, 33 punktą ir 2023 m. lapkričio 23 d. Sprendimo *Ryanair ir Airport Marketing Services*, C-758/21 P, EU:C:2023:917, 43 punktą).

185 Nukrypstant nuo Bendrojo Teismo procedūros reglamento 76 straipsnio f punkto ir 85 straipsnio 1 dalies nustatytos pagrindinės taisyklės, taip pat nuo šio 85 straipsnio 2 dalyje apibrėžtos nukrypti leidžiančios nuostatos, to paties 85 straipsnio 3 dalyje šalims leidžiama pateikti įrodymų ar pasiūlymų pateikti įrodymų vėlesniame etape, t. y. ir prieš pasibaigiant žodinei proceso daliai arba prieš Bendrajam Teismui priimant sprendimą išnagrinėti bylą nerengiant žodinės proceso dalies su sąlyga, kad vėlavimas juos pateikti yra pagrįstas. Šio sprendimo 183 ir 184 punktuose išdėstyti argumentai juo labiau taikytini šioje vėlesnėje stadijoje pateiktiems įrodymams ir pasiūlymams pateikti įrodymų, nes jie priimami tik tuo atveju, jei

įrodoma, kad susiklostė išimtinės aplinkybės (šiuo klausimu žr. 2005 m. balandžio 14 d. Sprendimo *Gaki-Kakouri / Teisingumo Teismas*, C-243/04 P, EU:C:2005:238, 33 punktą ir 2023 m. lapkričio 23 d. Sprendimo *Ryanair ir Airport Marketing Services*, C-758/21 P, EU:C:2023:917, 44 punktą).

186 Iš viso to, kas išdėstyta, darytina išvada, kad būtent Bendrojo Teismo procedūros reglamento 85 straipsnyje nustatytų taisyklių taikymas leidžia užtikrinti rungimosi ir šalių procesinio lygiateisiškumo principų bei teisės į teisingą bylos nagrinėjimą laikymąsi (žr. 2023 m. lapkričio 23 d. Sprendimo *Ryanair ir Airport Marketing Services*, C-758/21 P, EU:C:2023:917, 45 punktą).

187 Nagrinėjamu atveju, kiek tai susiję, pirma, su dubliko C.1 ir C.3–C.6 priedais, iš skundžiamo sprendimo 42 punkto matyti, kad juos sudarė vieši dokumentai, parengti iki ieškinio pareiškimo, išskyrus vieno iš apeliantų pareiškimo, kuriame nenurodyta data, vertimą ir „eksperto išvadą“, kuri iš tikrųjų yra teisinė konsultacija, parengta būtent Bendrajame Teisme nagrinėjant bylą.

188 Skundžiamo sprendimo 45 punkte Bendrasis Teismas motyvavo šių priedų nepriimtinumą iš esmės tuo, kad dokumentų tariamos svarbos atskleidimas vykstant procesui nėra tinkama priežastis, kuri gali pateisinti vėlavimą juos pateikti, nes šie dokumentai skirti nustatyti ieškinyje nurodytoms faktinėms aplinkybėms ir dauguma iš jų yra ankstesni už ieškinį.

189 Taigi Bendrasis Teismas tinkamai taikė savo Procedūros reglamento 85 straipsnio 2 dalį. Iš tiesų, kai vėlavimas pateikti dokumentą pagal šią nuostatą grindžiamas tuo, kad kita šalis pateikė įrodymą ar teiginį, tokio vėlavimo pateisinimas, kurio pagal minėtą nuostatą reikalaujama tam, kad būtų galima pasinaudoti joje numatyta nukrypti leidžiančia nuostata, reiškia, kad šį dokumentą pateikianti šalis turi nustatyti, kokie įrodymai ar teiginiai, kuriuos pateikė kita šalis, lėmė būtinybę pavėluotai pateikti šį dokumentą, ir tai turi būti padaryta pakankamai tiksliai, kad Bendrasis Teismas galėtų patikrinti šį pateisinimą, kaip jis privalo padaryti.

190 Nagrinėjamu atveju iš skundžiamo sprendimo 41 punkto matyti, kad siekdami pateisinti pavėluotą atitinkamų priedų pateikimą apeliantai per posėdį teigė, kad tik susipažinę su *Frontex* argumentais, išdėstytais atsiliepime į ieškinį, jie suprato tų dokumentų svarbą. Vis dėlto iš ieškovų pirmojoje instancijoje pateikto dubliko analizės matyti, kad jie nepateikė jokio patikslinimo, kurie *Frontex* teiginiai būtų pateisinę minėtų dokumentų pateikimą.

191 Taigi, atsižvelgiant į šio sprendimo 180–186 punktuose nurodytus argumentus ir jurisprudenciją, Bendrasis Teismas nepažeidė nei rungimosi principo, nei apeliantų teisės į gynybą, kai atmetė jų dubliko C.1 ir C.3–C.6 priedus dėl to, kad vėlavimas juos pateikti nebuvo teisiškai pagrįstas.

192 Antra, kalbant apie dokumentą E.1, pateiktą prieš prasidedant posėdžiui Bendrajame Teisme, iš skundžiamo sprendimo 47 ir 50 punktų matyti, kad tai dokumentas, kurį *Frontex* perdavė apeliantams prieš jiems pareiškiant ieškinį; jie nurodė, kad šis dokumentas nepateiktas ieškinio stadijoje dėl neatidumo, o tai, Bendrojo Teismo nuomone, nėra tinkamas motyvas, pateisinantis pavėluotą jo pateikimą.

193 Kaip matyti iš šio sprendimo 185 punkte primintos jurisprudencijos, toks motyvas neatitinka reikalavimų, keliamų motyvams, pateisinantiems dokumento pateikimą pagal Bendrojo Teismo procedūros reglamento 85 straipsnio 3 dalį. Taigi atmetęs dokumentą E.1. tas teismas tinkamai taikė šią nuostatą.

194 Apeliantų argumentas, kad šio dokumento pateikimas negalėjo pažeisti *Frontex* teisės į gynybą, nes minėtas dokumentas yra šios agentūros, šiuo atžvilgiu neturi reikšmės.

195 Iš tiesų, pirma, iš Bendrojo Teismo procedūros reglamento 85 straipsnio negalima daryti išvados, kad šis teismas iš principo privalo priimti pavėluotai pateiktus dokumentus, nebent konstatuoja, kad atsisakyti juos priimti būtina siekiant užtikrinti tam tikrų teisių ar bendrųjų principų, visų pirma kitos šalies teisės į gynybą, paisymą (šiuo klausimu žr. 2023 m. lapkričio 23 d. Sprendimo *Ryanair ir Airport Marketing Services*, C-758/21 P, EU:C:2023:917, 46 punktą), nes šio straipsnio 1 dalyje nustatyta taisyklė dėl procesinės teisės praradimo, pagrįsta atvirkštiniu principu, pagal kurį dokumentai turi būti pateikti per pirmąjį rašytinių pareiškimų apsikeitimo etapą. Antra, kaip matyti iš šio sprendimo 181 punkto, Procedūros reglamento 85 straipsnio 1 dalimi siekiama ne tik leisti kitai šaliai tinkamai parengti gynybą ar atsiliepimą į ieškinį, bet ir gero teisingumo vykdymo tikslo.

196 Iš viso to, kas išdėstyta, matyti, kad apeliacinio skundo ketvirtąjį pagrindą reikia atmesti kaip nepagrįstą.

197 Atsižvelgiant į tai, kad pirmojo pagrindo pirmos dalies pirmas priekaištas, antrojo pagrindo antra dalis, trečiojo pagrindo pirmos dalies antrasis priekaištas ir trečiojo pagrindo antra dalis yra pagrįsti, skundžiamas sprendimas turi būti panaikintas tiek, kiek juo Bendrasis Teismas atmetė apeliantų ieškinį dėl žalos atlyginimo, motyvuodamas tuo, kad nėra pakankamai tiesioginio priežastinio ryšio tarp elgesio, dėl kurio priekaištaujama *Frontex*, ir nurodytos žalos, išskyrus žalą, susijusią su apeliantų patirtomis kelionės į Graikiją išlaidomis, iš esmės remdamasis tuo, kad:

– pirma, kiek tai susiję su Europos sienų ir pakrančių apsaugos pajėgų užduotimis, Reglamente 2016/1624 *Frontex* nenustatyta jokios pareigos, susijusios su sprendimais grąžinti asmenis, įtrauktus į bendrą grąžinimo operaciją,

– antra, tomis pačiomis aplinkybėmis už galimus pagrindinių teisių pažeidimus grąžinamojo skrydžio metu atsako tik priimančioji valstybė narė, o *Frontex* neturi jokios atsakomybės,

– trečia, pačių apeliantų pasirinkimas laikinai apsigyventi Turkijoje, pabėgti į Iraką ir jų apsigyvenimas pastarojoje šalyje, nutraukė bet kokį pakankamai tiesioginį ryšį tarp elgesio, dėl kurio priekaištaujama *Frontex*, ir nurodytos žalos (Bendrasis Teismas konkrečiai neįvertino šių pasirinkimų pagrįstumo, atsižvelgiant į visas aplinkybes, apibūdinančias kontekstą, kuriame jie buvo padaryti), ir,

– ketvirta, kai vykstant ikiteisminei procedūrai asmuo neprivalo būti atstovaujamas advokato arba patarėjo, nėra priežastinio ryšio tarp tokio atstovavimo išlaidų ir elgesio, dėl kurio galėtų būti reiškiami priekaištai atitinkamai institucijai ar organui.

VI. Dėl ieškinio Bendrajame Teisme

198 Pagal Europos Sąjungos Teisingumo Teismo statuto 61 straipsnio pirmą pastraipą tuo atveju, jei Teisingumo Teismas panaikina Bendrojo Teismo sprendimą, jis gali pats paskelbti galutinį sprendimą, jei toje bylos stadijoje tai galima daryti, arba grąžinti bylą Bendrajam Teismui.

199 Nagrinėjamu atveju, kadangi Bendrasis Teismas nepriėmė sprendimo dėl daugumos apeliantų nurodytų pagrindų, Teisingumo Teismas mano negalintis priimti sprendimo dėl esmės.

200 Taigi bylą reikia grąžinti Bendrajam Teismui.

VII. Dėl bylinėjimosi išlaidų

201 Kadangi byla grąžinama Bendrajam Teismui, reikia atidėti bylinėjimosi išlaidų klausimo nagrinėjimą.

Remdamasis šiais motyvais, Teisingumo Teismas (didžioji kolegija) nusprendžia:

1. **Panaikinti 2023 m. rugsėjo 6 d. Europos Sąjungos Teismo sprendimą *WS ir k. / Frontex* (T-600/21, EU:T:2023:492), išskyrus, pirma, tą dalį, kuria atmetami kaip nepriimtini dubliko priedai C.1 ir C.3–C.6 bei WS, WT, WY, WZ, YA ir YB pateiktas dokumentas E.1, ir, antra, konstatuojama, kad nėra priežastinio ryšio tarp elgesio, dėl kurio priekaištaujama Europos sienų ir pakrančių apsaugos agentūrai (*Frontex*), ir WS, WT, WY, WZ, YA ir YB nurodytos žalos, susijusios su kelionės į Graikiją išlaidomis**.

2. **Grąžinti bylą Europos Sąjungos Bendrajam Teismui.**

3. **Atidėti klausimo dėl bylinėjimosi išlaidų nagrinėjimą.**

Parašai.